Caterina García i Segura

L'activitat exterior de les regions: una dècada de projecció exterior de Catalunya

Polítiques 12

FundacióJaumeBofill

Llibres apareguts en aquesta col·lecció

1. «ELS ESTRANGERS A ESPANYA»
M. Carrillo, H. García Morago,
J.Mª Manté, J. Pascual.
Coordinació: Marc Carrillo.
Setembre 1992

2. «LA LLENGUA ALS PAÏSOS CATALANS»
J. Ginebra, A. Mollà, J. Melià, R. Ganyet,
M. Valls, F. Ricart, R. Caria.
Coordinació: Isidor Marí.
Octubre 1992.

3. «LA LLIBERTAT INDIVIDUAL I ELS SEUS LÍMITS»
Xavier Arbós i Josep Mª Castellà
Desembre 1992

4. «L'HABITATGE A CATALUNYA»
Equip d'Assessorament per a la Rehabilitació d'Habitatges. EARHA
Març 1993

5. «LES POLÍTIQUES INTERNACIONALS DE RESPOSTA AL CANVI GLOBAL EN EL MEDI AMBIENT»
Manuel Ludevid.
Octubre 1993.

6. «UN NOU MARC PER A LA POLÍTICA D'HABITATGE A CATALUNYA, (1982-1992)»
Carme Trilla.
Octubre 1993.

7. «L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA A CATALUNYA: UN MODEL D'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL?»
Isabel Rueda i Xavier Sanclimens.
Juliol 1994.

8. «UNA DEMANDA SOCIAL DELS JOVES: ELS HABITATGES PROTEGITS»
Equip d'Assessorament per a la Rehabilitació d'Habitatges. EARHA.
Setembre 1994.

9. «ÈXIT I FRACÀS ESCOLAR A CATALUNYA»
Centre d'Iniciatives i Recerques Europees a la Mediterrània.
Desembre 1994.

10. «ELS PROGRAMES D'IMMERSIÓ ALS TERRITORIS DE LLENGUA CATALANA»
Josep M. Artigal (Coordinador)
Maig 1995.

Caterina García i Segura

L'activitat exterior de les regions: una dècada de projecció exterior de Catalunya

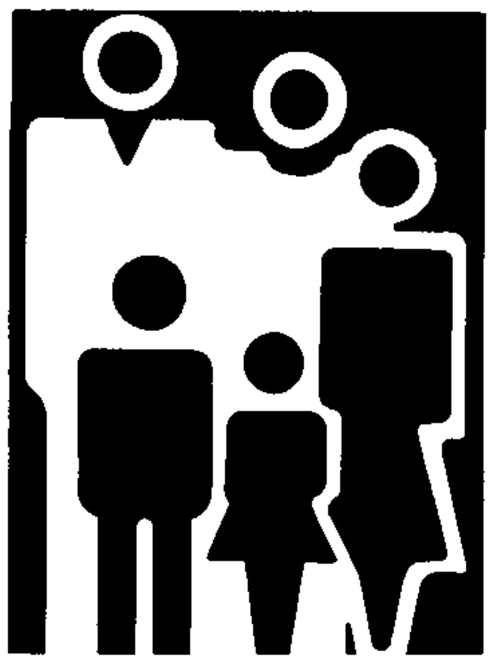

Polítiques 12

FundacióJaumeBofill

Desembre 1995

La col.lecció *Polítiques* publica informes que analitzen quina política s'està fent actualment sobre una qüestió rellevant de la nostra societat. L'informe que presentem, número 12 de la col.lecció, es va acabar d'elaborar a Barcelona el mes de novembre de 1995.

© by Fundació Jaume Bofill
Propietat d'aquesta edició (incloent-hi el disseny de la coberta): **Publicacions de la Fundació Jaume Bofill**, Provença 324, 1r. 08037 Barcelona.
Disseny de la coberta: Narcís Comadira
ISBN: 84-85557-48-4.
Dipòsit legal: B-47797/95
Impressió: F & P, Institut Gràfic, Dr. M. Riera 30, 08950 Esplugues de Llobregat.
Prohibida la reproducció total o parcial per qualsevol mitjà, sense l'autorització escrita de l'editor.

SUMARI

INTRODUCCIÓ: EL FENOMEN DE LA PROJECCIÓ EXTERIOR SUBESTATAL: LES REGIONS, ACTORS INTERNACIONALS 7

PRIMERA PART: LA DINÀMICA REGIONAL DE PROJECCIÓ EXTERIOR A CATALUNYA: EL CONTEXT I LES CAUSES 13

1. Causes d'origen extern: globalització i regionalisme en el sistema internacional 15

   1.1. Globalització i regionalisme 15
   1.2. Les regions en el marc de la Unió Europea 19

2. Context estatal i causes objectius d'origen intern: l'Espanya de les Autonomies 25

   2.1. La transformació de l'estat i la descentralització 25
   2.2. La identitat nacional com a motor de projecció exterior 27
   2.3. El motor econòmic: l'asimetria regional, un impuls a l'activitat exterior 29

SEGONA PART: EL MARC CONSTITUCIONAL I ESTATUTARI DE LA PROJECCIÓ EXTERIOR DE CATALUNYA 31

1. L'activitat exterior en la Constitució de 1978 35

2. L'activitat exterior en l'Estatut d'Autonomia 41

3. La projecció internacional de les comunitats autònomes i la jurisprudència del Tribunal Constitucional 45

TERCERA PART: UNA DÈCADA DE PROJECCIÓ EXTERIOR DE CATALUNYA 49

1. Catalunya oberta al món: la concepció internacional del Govern de la Generalitat 53

   1.1. Identitat nacional i espai internacional 55
   1.2. Competitivitat econòmica i entorn internacional 58

2. Els instruments de la projecció exterior: un procés obert d'institucionalització 61

3. Les actuacions: projecció exterior i dimensió externa de les competències internes

4. Catalunya i el món: les àrees prioritàries 79

   4.1. Europa: l'espai regional de Catalunya 79
   4.2. La Mediterrània: la dimensió sud d'Europa 82
   4.3. Iberoamèrica: l'especificitat de l'aproximació catalana 84

5. Les relacions entre el Govern central i la Generalitat respecte a l'actuació exterior catalana: de la reacció negativa a l'acceptació relativa 87

CONCLUSIONS 93

BIBLIOGRAFIA 99

ANNEXOS 121

INTRODUCCIÓ

EL FENOMEN DE LA PROJECCIÓ EXTERIOR SUBESTATAL: LES REGIONS, ACTORS INTERNACIONALS

El fet que les regions[1], entitats polítiques subestatals, mantinguin contactes a l'estranger o amb estrangers, és relativament recent. Tot i ser recent, aquest fenomen, que en direm de projecció exterior subestatal[2], és ja una tendència característica de la societat internacional contemporània. La dinàmica de projecció exterior de les entitats polítiques subestatals està especialment generalitzada en l'àmbit dels països de l'OCDE. Es pot afirmar que és un fenomen característic d'estats amb un règim democràtic consolidat i que han assolit un elevat grau d'industrialització i de desenvolupament econòmic. Les primeres manifestacions d'aquesta tendència tingueren lloc en el continent nord-americà on les actuacions exteriors subestatals començaren a ser recurrents fa ja tres dècades. La generalització del fenomen, a nivell internacional, no es produí fins als anys setanta. A Espanya, per raons derivades de la situació

---

[1] Utilitzem el concepte de regió tal com el defineix l'Assemblea de Regions d'Europa (ARE): entitat dotada de representativitat política, que està situada immediatament per sota el nivell de l'Estat. Per tant, s'inclouen sota aquest concepte les comunitats autònomes, les "regions" -franceses, italianes o belgues, les comunitats, els *Länder*, els estats federats, els cantons o les províncies. Això implica que sota una única categoria es consideren realitats molt dispars, tant des d'una òptica inter-estatal com des d'una òptica intra-estatal. És a dir, poden existir diferències substancials entre les regions de diferents estats i també entre les d'un mateix estat.

[2] Per a anomenar les activitats regionals que impliquen l'establiment de contactes, intercanvis i vincles de col.laboració o cooperació més enllà de les fronteres de l'estat de què forma part la regió s'utilitzen indistintament les expressions de "projecció exterior", "presència exterior", "activitat exterior", "intervenció exterior" o "actuacions d'àmbit internacional". L'objectiu primordial d'aquestes expressions és posar de relleu que, malgrat que tenen una dimensió internacional, es tracta d'actuacions diferents de les de la política exterior estatal.

política interna, encara va ser una mica més tardívola. Les comunitats autònomes començaren a emprendre actuacions amb projecció exterior a principis de la dècada dels vuitanta. En el context estatal espanyol, Catalunya ha estat una comunitat autònoma pionera pel que fa a la seva actuació exterior però, avui en dia, ja són moltes les comunitats autònomes que mantenen algun tipus de contacte internacional de forma regular i estable. Amb la integració d'Espanya a les comunitats europees i amb l'evolució posterior del fet regional en el si de la Unió Europea, el fenomen s'ha anat consolidant i s'ha fet extensiu.

Les raons concretes que porten les entitats polítiques subestatals a actuar en l'àmbit internacional són fruit de les circumstàncies específiques que dimanen de la seva situació política, econòmica i social. Però a part de l'especificitat de cada cas, la projecció exterior subestatal és conseqüència dels efectes que provoquen en aquestes entitats les dinàmiques de globalització, regionalització (o integració regional) i descentralització que es donen, respectivament, a nivell del sistema internacional, dels subsistemes regionals[3] i dels estats.

A nivell del sistema internacional, el fenomen de la globalització[4] es refereix a la nova realitat econòmica contemporània en què emergeixen mercats globals, de dimensió planetària, per a productes estandarditzats. És un procés basat en economies d'escala a nivell

---

[3] En parlar de subsistemes regionals ens referirem genèricament al que COULOUMBIS & WOLFE (1990:300) anomenen regions: agrupacions d'estats a partir de criteris de tipus geogràfic, político-militar, econòmic o transaccional. Preferim el terme subsistema regional per a evitar les confusions a què pot portar la doble utilització del terme "regió" per referir-se indistintament a les subunitats (geogràfiques o funcionals) del sistema internacional i a les subunitats de l'estat.

[4] El terme fou definit per primera vegada pel professor Theodore Levitt de la *Harvard Business School.* Vid. LEVITT, T. (1983): *The Marketing Imagination*, New York, The Free Press (chapter 2: "The Globalization of Markets", pp.20-49 (publicat anteriorment com a article en la *Harvard Business Review*, maig/juny 83).

de producció, comercialització i gestió que aprofita algunes de les conseqüències de l'expansió mundial de la societat internacional[5]. La innovació tecnològica en el camp dels transports i les comunicacions, amb la conseqüent reducció dels costos de producció, ha eixamplat de forma espectacular l'horitzó del mercat potencial dels agents econòmics. Això vol dir que, d'una banda, la globalització té importants conseqüències sobre el volum de comerç mundial i sobre els patrons que regeixen les relacions productives i comercials internacionals. L'escurçament de les distàncies funcionals fa que l'escenari a considerar, tant pels agents polítics com econòmics, tingui unes dimensions planetàries i, sobretot, que quedin molt pocs temes que puguin ser gestionats sense considerar què ocorre més enllà de les fronteres estatals, ja sigui perquè s'hi generen focus de competència i/o d'oportunitats (de creació de mercats, tecnològiques, d'aprenentatge, etc.).

D'altra banda, l'altra cara de la moneda de la globalització, l'eixamplament dels mercats significa l'aparició d'una competència cada cop més gran: l'escenari a considerar és "el món" i qualsevol agent que comercialitzi el mateix producte és un competidor potencial, malgrat estar ubicat a milers de quilòmetres de distància. En aquest sentit, la globalització incideix en les relacions polítiques interestatals i en el comportament estatal: en el primer d'aquests nivells origina canvis en les formes de competitivitat entre els estats i accentua desigualtats de poder existents entre ells; en el segon nivell, la globalització distorsiona la lògica interna del funcionament estatal més enllà del nivell econòmic ja que els estats veuen limitada la seva capacitat de decisió en determinades àrees en què s'imposa la força de la dinàmica de globalització.

A la dinàmica de globalització s'hi contraposa, a nivell dels subsistemes regionals, la d'integració regional o regionalització.

---

[5] Per exemple, la certa dosi d'homogeneïtzació cultural -entesa sempre en un sentit relatiu- que comporta la reducció de les distàncies reals i funcionals derivada dels avenços tecnològics en el camp dels comunicacions. Vegeu BULL & WATSON (1988).

Ambdues coexisteixen i caracteritzen les relacions internacionals contemporànies. La integració regional és un mecanisme adoptat pels estats per abordar els reptes de la globalització. Els processos d'integració regional poden ser definits, en el pla econòmic, com a fenòmens de concentració creixent dels intercanvis internacionals sobre els tres subsistemes econòmics regionals del món (Amèrica del nord, l'Europa comunitària i el Pacífic asiàtic); en el pla polític, la regionalització es refereix a la propensió dels estats a desenvolupar formes de cooperació i a enfortir els vincles econòmics interestatals sobre una base regional en lloc de multilateral[6].

Finalment, a nivell estatal, la tendència a la descentralització, fruit de la transformació de l'estat, afavoreix també la intervenció subestatal en l'àmbit internacional. L'administració descentralitzada de l'estat comporta l'augment del poder de les regions i l'enfortiment dels seus aparells de govern[7]. Aquesta tendència no és exclusiva dels estats compostos sinó que també es deixa sentir en els estats unitaris. Respon a una necessitat de reaccionar al més aviat possible i contestar al més eficaçment a les demandes que rep l'estat.

Cap d'aquestes tres dinàmiques per ella sola bastaria per a explicar el volum d'activitats exteriors de les regions. La clau explicativa està en la combinació dels reptes i les oportunitats que deriven d'aquests tres processos: el que provoquen sobre les regions les porta a actuar autònomament a nivell internacional. Les actuacions, com veurem en aquest treball, són moltes i molt diverses, tant per

---

[6] Definició utilitzada per DEBLOCK, C. & BRUNELLE, D. (1993:595-596). En la mateixa direcció HINE (1992:115) la defineix com el procés pel qual els governs promouen l'establiment de vincles de cooperació amb altres països geogràficament propers. En paraules de TAYLOR (1990:149), aquest procés implica la recerca de l'àrea en què poden ser portades a terme més satisfactòriament certes funcions o assolits certs objectius.

[7] Sobre el tema de la descentralització de l'estat, des de la perspectiva que ens interessa, vegi's ORBAN (1984:26) i HIGUCHI (1987:23).

l'àmbit en què es porten a terme, com pel seu abast geogràfic, com pel nivell de formalització i d'institucionalització que assoleixen.

La novetat del fenomen de projecció exterior subestatal, a què al.ludíem al principi, explica que encara hi hagi moltes situacions d'ordre pràctic ambigües i moltes qüestions d'ordre doctrinal obertes[8]. Sense pretendre tancar-les definitivament, l'objectiu d'aquest treball és estudiar com es manifesta i com es resol la projecció exterior subestatal en el cas català. Per tal d'assolir-lo ens proposem, en la primera part, analitzar les causes d'origen extern i intern que porten a la projecció exterior subestatal. A continuació, en la segona part, farem una breu anàlisi del marc constitucional i estatutari en què s'insereix aquest tipus d'actuació. Finalment, en la tercera part, realitzarem el recorregut per la primera dècada de projecció exterior catalana tenint en compte cinc aspectes: els principis político-ideològics d'aquesta actuació, els instruments utilitzats, les àrees d'actuació prioritàries, els trets de les actuacions exteriors i les relacions entre el Govern central i la Generalitat de Catalunya derivades de les actuacions autonòmiques d'àmbit internacional.

---

[8] Pel que fa al tractament del tema a nivell acadèmic, cal esmentar que el primer treball data de 1931 (STOKE, H. *The Foreign Relations of the Federal State*, Baltimore, Johns Hopkins Press). En els anys setanta va aparèixer una segona onada de treballs, però la veritable multiplicació d'estudis arribà en els anys vuitanta.

PRIMERA PART: LA DINÀMICA REGIONAL DE PROJECCIÓ EXTERIOR A CATALUNYA: EL CONTEXT I LES CAUSES

1. Context internacional i causes d'origen extern: globalització i regionalització en el sistema internacional

1.1. Globalització i regionalització

La societat internacional contemporània està dominada per dues dinàmiques -contradictòries i/o complementàries, forces centrífugues i forces centrípetes- que se sobreposen: la globalització i la regionalització.

La globalització, dèiem, és una conseqüència de la mundialització que, a nivell econòmic, erosiona les fronteres en un món en què, cada cop més, les principals fonts de valor afegit deriven de recursos immaterials. Encara que quan es parla de globalització es fa referència a un fenomen de caràcter econòmic, els efectes de la dilució funcional de les fronteres estatals és una evidència en altres nivells (cultural, sanitari, mediambiental, geo-estratègic, etc).

Aquesta dinàmica globalitzadora serà la que es constituirà en la primera causa d'origen extern que porta les regions a projectar la seva actuació més enllà de les fronteres estatals: de la mateixa manera que ho fan els estats, les regions s'"ajusten" a la realitat planetària i global del sistema internacional i hi van conformant les seves polítiques amb l'objectiu de respondre al més satisfactòriament possible als reptes externs i interns. La globalització, a l'origen de la "diplomàcia econòmica" (*economic diplomacy*), es tradueix en projecció exterior regional.

Hi ha dos aspectes de les relacions internacionals contemporànies que determinen de manera especial l'acció internacional de les entitats subestatals: la diversificació de l'agenda internacional juntament amb la desaparició de la divisió absoluta entre política

exterior i interior i la multiplicació dels intercanvis, dels fluxos d'entrada i de sortida que travessen les fronteres estatals.

Com a conseqüència de la globalització i de la mundialització, tota una sèrie de temes que abans no requerien cap actuació internacional en la seva gestió, han adquirit una dimensió externa (HOCKING, 1986:480). Per tal de poder satisfer els seus objectius, els estats han de mirar més enllà de les seves fronteres. Això també té una traducció directa en les consideracions dels governs regionals ja que la realització plena de les seves competències internes requereix, de vegades, una actuació amb dimensió internacional. Així, quan parlem d'actuació exterior subestatal o de projecció exterior regional fem referència al fet que, per tal de ser funcionals en les matèries de la seva competència, les regions poden necessitar l'establiment de contactes internacionals. D'aquesta manera, per a Catalunya, els contactes internacionals esdevenen una necessitat perquè les competències de la Generalitat no poden desenvolupar-se, plenament i satisfactòria, sense una projecció internacional. En el Govern de la Generalitat existeix el convenciment que les competències autonòmiques, "(...) amb el nivell actual, amb la seva extensió i complexitat, difícilment poden desenvolupar-se sense consideració sobre les experiències obtingudes en altres llocs i una mútua informació sobre les formes d'actuar" (VALLVÉ, 1989:42). No es tracta, en cap cas, de la conquesta de poders exteriors que abans estaven en mans de l'estat, sinó del perllongament exterior de competències regionals.

El segon aspecte de la globalització que té efectes sobre la conducta exterior de les regions és l'impacte produït per la multiplicació dels contactes que travessen les fronteres. La seva multiplicació quantitativa i la seva diversificació qualitativa impulsa la projecció exterior subestatal a causa de tres fenòmens:

(a) Les unitats subestatals són afectades directament per tota una sèrie de problemes funcionals que tenen una dimensió internacional (control de la pol.lució, construcció i manteniment d'infraestructures compartides per regions frontereres d'estats diferents,

comunicacions, trànsit de treballadors, etc.). En conseqüència, intervenen en l'esfera internacional a la recerca de solucions a problemes operacionals en aquelles matèries de la seva competència. L'acció directa de les entitats subestatals permet l'optimització dels recursos disponibles i del *know how*. D'una banda, compten amb un coneixement més acurat de la situació i amb més possibilitats de reaccionar ràpidament a causa de la proximitat; de l'altra, tenen en el seu haver l'experiència quotidiana que facilita una habilitat i una eficàcia més grans.

(b) En segon lloc, els constants i ràpids intercanvis que permeten les comunicacions modernes i l'escurçament de les distàncies gràcies a l'acció dels *mass-media* provoquen la sensibilització política subestatal enfront d'esdeveniments que tenen lloc fora del marc estatal. Les entitats subestatals es poden veure mogudes a actuar en resposta a l'acció d'altres actors internacionals (reacció davant determinades polítiques -violació dels drets humans, apartheid, etc.- o esdeveniments -guerres, catàstrofes naturals, etc.). Encara que menys habitualment, les entitats subestatals també poden provocar una reacció internacional. És a dir, el seu comportament pot ser l'origen de l'actuació internacional d'un altre actor. Aquest va ser el cas per exemple, als anys setanta, de l'estat australià de Queensland que, a causa de la seva política de discriminació envers els aborígens, es convertí en el centre de diverses campanyes de mobilització portades a terme per l'OUA, pels països en vies de desenvolupament de la Commonwealth i per grups religiosos. En sentit invers, també ocasionà la manifestació de suport diplomàtic per part del Primer Ministre de Sud-Àfrica.

(c) El tercer element derivat de la multiplicació de contactes, comunicacions i fluxos transnacionals fa referència a una certa incidència d'un element emulatiu en la tendència a la projecció exterior subestatal. És el que DUCHACEK (1986:229) anomena *"me-tooism"* ("jo també-isme") per fer ressaltar la part que hi pugui haver de "moda" en el fenomen de la projecció exterior regional en un món en què, com hem assenyalat repetidament, les distàncies ja no són un obstacle pel coneixement del que ocorre en l'altre extrem

del planeta. De la mateixa manera que el coneixement de l'acció exterior empresa per algunes entitats subestatals pot constituir un estímul positiu per a altres, de vegades, els governs subestatals podrien actuar moguts simplement per la tendència a "copiar" el que fan els altres. En aquest cas, l'acció exterior de les entitats subestatals, en no respondre a uns objectius concrets (polítics, econòmics o funcionals), perdria el seu sentit. L'obertura d'algunes de les oficines regionals de representació davant la Unió Europea denota una certa dosi de "jo també-isme", ja que, en alguns casos, la seva activitat, tant pel volum com pel contingut, no justifica la seva existència.

Entre les causes d'origen extern de les actuacions exteriors de les regions hem de referir-nos també a les constriccions i a les oportunitats que sorgeixen del context continental[9], és a dir, dels subsistemes regionals en què es troben inserides. Per exemple, un govern provincial canadenc en planificar la seva política comercial haurà de tenir en compte el marc estatal (la política de comerç exterior de Canadà), el marc internacional (la normativa del GATT) i, també, el marc que perfila el Tractat de Lliure Comerç amb els Estats Units i Mèxic (NAFTA).

En el cas català, el context regional és el marc de l'Europa comunitària. Aquest marc afecta l'actuació exterior catalana en dos sentits. En primer lloc, en tant que part integrant de l'Estat espanyol, Catalunya rep les conseqüències, positives i negatives, de la pertinença a la Unió Europea (UE): per una part, rep els efectes de les polítiques comunitàries; per l'altra, aprofita l'espai que crea el Tractat de la Unió Europea (TUE) per a la participació regional en el procés d'integració. En segon lloc, la UE, com veurem a

---

[9] En parlar de context regional fem referència al que en la literatura nord-americana es coneix com a realitat "continental". Aquesta no té perquè coincidir amb el continent en sentit estrictament geogràfic sinó que defineix l'àrea amb la qual es mantenen relacions privilegiades basant-se en el fet del veïnatge (subsistema regional geogràfic).

continuació, afavoreix els contactes entre les regions dels estats membres.

1.2. Les regions en el marc de la Unió Europea

Les regions europees són una realitat molt heterogènia, reflex de les particularitats i ordenaments dels estats dels quals formen part. Sota un mateix nom s'agrupen més de dues-centes realitats històriques, polítiques, nacionals, lingüístiques, culturals, econòmiques molt diferents entre si. Les dissemblances entre regions arriben a ser tan grans que, de vegades, es pot pensar que no tenen res a veure i per tant que és difícil que tinguin cap objectiu en comú. Les idiosincràsies regionals són molt dispars, fins i tot, dins un mateix estat. Sense anar més lluny, l'Espanya de les autonomies n'és un dels exemples més clars. Malgrat que això serà un límit evident per a l'acció regional conjunta, les regions europees troben en el marc de la UE un espai favorable als intercanvis i a la cooperació interregional que cada regió aprofitarà segons les seves necessitats i capacitats. En conseqüència, indirectament, la UE és un estímul per a la projecció exterior regional. D'altra banda, el TUE els hi atorga un paper actiu en el procés de construcció europea.

En el marc de la UE, les regions són actives i dinàmiques a dos nivells: en primer lloc, actuen com grup de pressió enfront de les institucions comunitàries en la defensa dels seus interessos específics i en segon lloc, actuen conjuntament per a l'obtenció i promoció d'objectius comuns a través de la cooperació interregional.

Al primer nivell, per a portar a terme la seva acció, una cinquantena de les regions tenen representacions a la capital comunitària. A Brusel.les, l'acció de les representacions regionals es pot concretar, tret de l'especificitat de cada una, en els següents punts (DALMAU, 1993:28-29): accés directe a la informació generada per les institucions de les comunitats; seguiment del procés decisori en relació amb aquelles iniciatives legislatives de la Comunitat que afecten les seves competències o interessos; coordinació de les

relacions i dels contactes amb l'Administració comunitària; defensa dels interessos sòcio-econòmics, sectorials i professionals específics; defensa i promoció de la realitat cultural i lingüística; assessorament tècnic de les entitats polítiques i privades que volen actuar a nivell comunitari; i col.laboració amb les altres representacions regionals a Brusel.les.

El segon nivell, el de la cooperació interregional, també inclou una funció de *lobby*, com és per exemple la que porten a terme les organitzacions sectorials com la RETI (Regions Europees de Tradició Industrial), l'ARFE (Associació de Regions Frontereres Europees) o la CRPM (Conferència de Regions Perifèriques i Marítimes) en la defensa dels seus interessos específics davant les instàncies comunitàries.

A més de l'afavoriment d'interessos sectorials, la cooperació interregional persegueix una funció de caràcter polític i ideològic: potenciar les regions arreu d'Europa i aconseguir que tinguin una participació destacada en les organitzacions europees que tenen incidència sobre les competències regionals (LLIMONA, 1992:59). El millor exemple d'organització que persegueix aquest tipus de cooperació interregional el constitueix l'Assemblea de les Regions d'Europa (ARE). Té un abast funcional molt ampli i un abast geogràfic que supera l'àmbit comunitari.

Pel que fa a la participació regional en el procés d'integració europea, el TUE ha introduït canvis significatius que atorguen un pes polític més gran a les regions. Abans del TUE, les regions havien tingut un paper relativament marginal en el procés d'integració si es considera la seva participació directa en ell o la seva presència formal en els Tractacts i les institucions comunitàries. L'únic espai de representació regional era el Consell consultiu de col.lectivitats regionals i locals que fou creat per la Comissió l'any 1988. La seva funció era únicament consultiva. En no tenir existència autònoma (no estava recollit en els Tractats ni tenia estructura financera ni administrativa pròpies), ni ser representatiu

(els membres eren nomenats per la Comissió a proposta de les entitats regionals i locals) no va tenir un pes polític real.

El Tractat de Maastricht potencià considerablement el fet regional. La "sensibilitat" del TUE respecte al fet regional quedà palesa en tres aspectes: en primer lloc, de forma implícita i general, en reforçar el principi de subsidiarietat, afavoria l'actuació regional; en segon lloc, de forma explícita i concreta, en modificar els tractats constitutius permetia la participació d'autoritats regionals en el Consell; i en tercer lloc, també explícitament i concreta en crear el Comitè de les col.lectivitats regionals i locals (Comitè de Regions), reconeixia la dimensió "infraestatal" del procés d'integració europea (GUTIÉRREZ ESPADA, 1994:189).

En primer lloc, el preàmbul del TUE recull la resolució de "(...) continuar el procés de creació d'una unió cada cop més estreta entre els pobles d'Europa en què les decisions es prenguin de la forma més propera als ciutadans, d'acord amb el principi de subsidiarietat". Segons el principi de subsidiarietat, enunciat a l'article 3B del Tractat constitutiu de la Comunitat Europea i a l'article 5 del Tractat constitutiu de la CECA, la Comunitat Europea només intervindrà en aquells àmbits que no siguin de la seva exclusiva competència "(...) en la mesura que els objectius de l'acció pretesa no puguin ser assolits de manera suficient pels estats membres (...)". Encara que en sentit literal l'article fa referència als estats, basant-se en el preàmbul i en l'art. A és possible una interpretació segons la qual, en els estats compostos, el principi de subsidiarietat es faci extensiu al nivell regional. L'Estat espanyol era partidari de la interpretació literal i sostenia que el principi de subsidiarietat feia referència a la relació entre les institucions comunitàries i els estats membres. Les comunitats autònomes, així com les altres regions europees, es decantaven per la segona lectura, projectant el principi de subsidiarietat a les relacions entre estats i regions.

El Parlament Europeu s'ha pronunciat a favor de la segona interpretació[10] i ha considerat que l'article 3B no es refereix únicament a les estructures centrals de l'estat. Per la seva banda, les regions, des del Comitè de Regions, han treballat per controlar que l'aplicació del principi de subsidiarietat s'hi ajusti[11]. En aquest sentit el Comitè de Regions ha assumit una funció de "guardià" comunitari de l'exercici del principi de subsidiarietat pel conjunt de les institucions (VILÀ, 1995:503).

En segon lloc, el TUE modifica l'article 146 del Tractat de Roma i permet -no obliga- que un estat pugui ser representat en el Consell de Ministres per un ministre regional (per exemple, un conseller autonòmic en el cas d'Espanya). Per aquesta via, les regions podrien arribar a votar en el Consell. Abans del TUE ja era possible que un ministre regional assistís a les reunions del Consell però no podia votar directament i havia de delegar el vot en un altre estat membre. El TUE aixeca aquesta limitació[12].

Respecte a aquest tema, el Parlament Europeu ha convidat els estats membres a facilitar la participació de representants de les regions dotades amb competències legislatives exclusives, en les reunions del Consell[13]. La utilització d'aquesta possibilitat suposa el reconeixement de la importància del fet regional i la implicació directa de les regions en la construcció europea.

---

[10] Resolució sobre la participació i la representació de les regions en la construcció europea de 19 de novembre de 1993 (Doc, A3/0325/93).

[11] La doctrina del Comitè de Regions sobre el tema ha quedat recollida en la seva resolució de 28 de novembre de 1994.

[12] Quan una regió actua en el Consell no s'està representant a si mateixa sinó l'estat del qual és part; això obliga a una coordinació prèvia entre ambdues instàncies.

[13] Resolució sobre la participació i la representació de les regions en la construcció europea de 19 de novembre de 1993 (Doc, A3/0325/93).

En el cas d'Espanya una comunitat autònoma podria representar Espanya en el Consell si l'estat delegués l'exercici de les seves competències per la via de l'article 150.2 de la Constitució (GUTIÉRREZ ESPADA, 1994).

En tercer lloc, el Tractat de la UE preveia la creació del Comitè de les col.lectivitats regionals i locals com a òrgan autònom. Aquest Comitè de Regions, òrgan consultiu, fou concebut, i d'aquí en derivaran les principals crítiques que se li han dirigit, com un òrgan consultiu mixt, integrat per regions i entitats locals. Això provocà protestes, principalment regionals, en ser considerat una solució insatisfactòria per a les seves reivindicacions tradicionals i en veure-hi una intencionalitat de diluir el fet regional.

El Comitè de Regions fou constituït el mes de març de 1994 i està integrat per 222 representants d'entitats regionals i locals de la UE. A cada estat membre li correspon el mateix nombre de representants que els que té en el Comitè econòmic i social, al marge del nombre de regions que tingui. D'aquests 189, Espanya en té atribuïts 21. Els representants són nomenats pel Consell a proposta dels estats membres. El govern espanyol optà per una distribució no paritària entre regions i municipis i assignà un representant a cada una de les disset CCAA i quatre representants als municipis (els alcaldes de Barcelona, Córdova, La Corunya i Madrid).

Encara que és un òrgan consultiu, el Comitè de Regions és vist com el reconeixement de la realitat regional i local per part dels estats i també com un instrument per a una incipient redistribució del poder en el si de la UE. Des de la seva constitució, el Comitè de Regions ha portat a terme una intensa activitat consultiva tant a instàncies del Consell com per auto-iniciativa[14].

---

[14] Els dictàmens d'iniciativa representen quasi el 75% del total dels dictàmens adoptats pel Comitè de Regions. Vegeu el seguiment dels dictàmens del Comitè de Regions, des de la creació fins a la sessió plenària de 1-2 de febrer de 1995, realitzat per VILÀ (1995).

2. Context estatal i causes d'origen intern: l'Espanya de les Autonomies

En la base de l'acció internacional de les entitats subestatals hi trobem dos tipus de causes procedents de l'interior de l'estat de què formen part: les de caràcter general que deriven de la transformació de l'estat-nació i les de caràcter específic relacionades, per una banda, amb la identitat nacional i, per l'altra, amb l'asimetria regional, és a dir, amb les diferències entre les regions d'un estat tocant la distribució dels recursos econòmics.

2.1. La transformació de l'estat i la descentralització

El procés de transformació de l'estat també ha estat denominat "crisi de l'estat-nació" en el sentit que l'estat ha vist limitada la seva capacitat i qüestionada la seva aptitud per a desenvolupar les funcions que tenia assignades. L'estat ha estat qualificat d'obsolet i les seves mancances posades de relleu. Tanmateix les conclusions a què arriben els autors aconsellen parlar de transformació, i no de crisi, i concentrar les recerques en aquesta direcció (GOODWIN, 1974:56; BULL, 1991:297).

Des de la perspectiva de les relacions internacionals, l'estat ha vist com s'acabava el seu monopoli sobre l'escena internacional i, si bé hi continuava al centre, l'havia de compartir amb noves categories d'actors, algunes de les quals sorgien del seu interior.

Hi ha quatre aspectes concrets del procés de transformació de l'estat, estretament interrelacionats, que incideixen sobre les entitats polítiques subestatals afavorint la seva participació a l'escena internacional. En primer lloc, l'ampliació de l'agenda internacional, en un món interdependent i en un àmbit de generalització del model de l'estat de benestar, fa que l'estat rebi més demandes de les que

operativament pot gestionar. L'estat manté les tradicionals prerrogatives en matèria de defensa i seguretat, però al mateix temps se li dirigeixen un nombre més elevat de demandes socials, econòmiques, culturals, educacionals, etc., la dimensió internacional de les quals és cada vegada més important. Quan les responsabilitats són massa nombroses o massa diverses, l'estat pot denotar una relativa incapacitat per a fer-hi front una certa ineficàcia, o una ineptitud administrativa per a gestionar tot el que li correspon a partir de les demandes que rep. Pot, en definitiva, mostrar símptomes de pèrdua de "governabilitat"[15]. Les entitats subestatals, com a gestores de temes econòmics, socials, culturals i mediambientals, es mostren dispostes a assumir les parcel.les en què l'estat té més dificultats per a portar a terme una acció eficaç des del punt de vista de les seves prioritats immediates. Això, en un context afectat per la globalització, pot implicar l'establiment de vincles i intercanvis a nivell internacional (DUCHACEK, 1990:8).

En segon lloc, el procés d'extensió a tots els nivells de l'Administració de la política tutelar característica del *Welfare State* porta a l'acció exterior de les regions si la satisfacció de les demandes que han de cobrir ho exigeix.

En tercer lloc, podem parlar de la repercussió de la tendència a la privatització dels rols, particularment en l'esfera econòmica. Aquest és un fenomen de doble direccionalitat: l'esfera pública recorre a la privada i a la inversa. De la mateixa manera que les instàncies estatals posen en funcionament organismes encarregats de desenvolupar i administrar programes destinats a afavorir la implicació internacional de les empreses privades en tant que detentores de recursos, de coneixements i d'habilitats (BELIVEAU & BILLARDON, 1984:1), en l'actuació exterior de les entitats subestatals s'observa un progressiu recurs als homes de negocis i a les institucions sòcio-econòmiques com a actors i com a destinataris (SOLDATOS, 1989:118). Paral.lelament, les empreses privades

---

[15] Sobre el concepte de governabilitat, vegi's el treball de GINER & ARBÓS (1990).

amb objectius d'internacionalització demanen, en consonància amb les seves finalitats, l'actuació dels governs regionals davant altres instàncies governamentals estrangeres.

Finalment, en quart lloc, el procés polític de descentralització que s'opera en el si de l'estat dóna accés a les entitats subestatals a l'escenari internacional. La descentralització en augmentar les funcions i competències de les regions, algunes de les quals exigeixen o aconsellen intercanvis internacionals, potencia el vessant internacional de la seva actuació però endemés contribueix a crear, en els ciutadans, sentiments de proximitat i identificació amb les instàncies regionals[16].

En l'Estat espanyol la Constitució de 1978 recull la tendència a la descentralització i la concreta en la creació del model autonòmic. Tanmateix les disset comunitats autònomes són realitats molt diferents entre si, no solament per la via específica d'accés a l'autonomia i pels processos de traspàs de competències sinó per les seves arrels històriques i per la seva realitat sòcio-econòmica. En el cas català, en relació al context estatal, s'afegiran a la tendència general a la descentralització dos factors que incidiran especialment en la voluntat de projecció exterior de Catalunya: el fet nacional català (llengua, cultura, història) diferenciat de l'espanyol i una certa asimetria regional positiva, és a dir, una posició capdavantera a nivell econòmic.

2.2. La identitat nacional com a motor de projecció exterior

L'anàlisi comparada de les actuacions exteriors de les regions en els països de l'OCDE permet afirmar que l'existència de sentiments

---

[16] És el que SOLDATOS (1990:36) citant a DUCHACEK denomina la "segmentació perceptiva", fent al.lusió a la divisió de les lleialtats dels ciutadans envers l'estat i les regions. Aquests autors argumenten que, com a resultat de l'extensió del paper tutelar de l'estat a les regions, una part de les lleialtats, que abans es dirigien a l'estat, ara són rebudes per les regions.

nacionalistes regionals, diferenciats de la identitat nacional estatal, potencia l'actuació regional d'àmbit internacional. Evidentment no es tracta d'una condició *sine qua non*, sinó que és més aviat un factor que, en afegir-se a les causes assenyalades anteriorment, fa que l'actuació exterior regional sigui més ferma i decidida. Als motius econòmics i funcionals s'hi suma la voluntat política de defensar una identitat nacional diferent. En alguns casos es concreta en demandes d'autonomia i en d'altres pot arribar a formar voluntats independentistes. Pel que fa a l'acció exterior si bé, en certs moments, pot haver-hi una correlació entre voluntat de presència exterior i voluntat secessionista, la independència no és una motivació ni única ni necessària. Algunes etapes de la història de l'activitat internacional del Quebec són paradigmàtiques de la utilització de la projecció exterior subestatal a favor de la idea independentista. Però la visió global de les tres dècades (1960-1990) de projecció exterior del Quebec demostra que aquesta es manté i, àdhuc, augmenta més enllà de l'abandonament de les intencions secessionistes. D'altra banda el cas canadenc és molt il.lustratiu perquè posa de relleu la importància del sentiment nacionalista en l'actuació exterior de les províncies: malgrat que són moltes les províncies amb una intensa activitat exterior, la pionera ha estat Quebec, l'única amb una identitat nacional diferenciada de la resta de l'estat[17].

En el cas català, la identitat nacional diferenciada també es trobarà entre els factors que afavoreixen les actuacions d'àmbit internacional ja que el reconeixement internacional és un factor de manteniment i enfortiment molt important.

---

[17] Sobre el tema quebequès i canadenc, vegi's BALTHAZAR, BÉLANGER & MACE (1993), BERNIER (1994), BERNIER (1992) i GARCÍA SEGURA (1993c).

2.3. El motor econòmic: l'asimetria regional, un impuls a l'activitat exterior subestatal

Quan un estat presenta un elevat grau d'asimetria regional a nivell econòmic, és a dir, quan existeixen diferències considerables en la distribució dels recursos econòmics i dels factors productius entre les regions d'un estat, aquest fet es converteix en un dinamitzador de la projecció exterior d'algunes de les seves subunitats (DEHOUSSE, 1989:293; GOSSELIN & MACE: 1994). Així, l'asimetria regional impulsa les entitats subestatals a reclamar una presència internacional mitjançant la qual esperen obtenir uns beneficis més grans de cara al benestar dels seus ciutadans. Els desequilibris o les desigualtats poden jugar en ambdós sentits, és a dir, les regions més desfavorides poden sortir a l'escenari internacional mogudes per la creença que l'estat no està fent prou per tal de compensar la seva situació (seria el cas del Quebec dels anys seixanta). O, al contrari, les regions més actives econòmicament poden voler una certa independència respecte a les polítiques econòmiques de l'estat central que els permeti adoptar mesures i afavorir intercanvis més adients a les necessitats i oportunitats pròpies del seu *status* econòmic (per exemple, Quebec a partir dels anys vuitanta o, actualment, Catalunya i el País Basc). L'estat seria vist com a un llast que els impedeix el seu particular enlairament regional a partir de consideracions d'ordre estatal.

En el cas català podrem parlar de l'asimetria positiva com a causa de la projecció exterior. Catalunya és una les comunitats autònomes més dinàmica econòmicament. El seu PIB/càpita se situa a l'alçada de la mitjana del dels països de la UE. Amb el 6% del territori espanyol i el 15,58% de la seva població, representa el 19,78% del PIB espanyol, el 25% del total de les exportacions de l'Estat espanyol i el 30,6% de les importacions. Els indicadors macroeconòmics de Catalunya posen de manifest la seva posició capdavantera en el conjunt de l'economia espanyola, el que la porta a considerar l'escaiença d'ampliar els horitzons de les seves relacions. L'exemple del programa de cooperació interregional multisectorial dels Quatre Motors europeus (Badden-Württemberg,

Catalunya, Lombardia i Rhône-Alpes) i dels Quatre més un (Ontàrio) il.lustra la decisió de regions, punteres en els seus respectius conjunts estatals, d'unir esforços més enllà de les fronteres.

Un cop examinat el context en què es gesten les causes que porten les regions a actuar en l'àmbit internacional, a nivell internacional, a nivell de subsistema regional i a nivell estatal, procedirem a continuació -segona part- a analitzar el marc constitucional i estatutari en què s'enquadra l'activitat exterior de Catalunya.

SEGONA PART: EL MARC CONSTITUCIONAL I ESTATUTARI DE LA PROJECCIÓ EXTERIOR DE CATALUNYA

El marc constitucional no és un condicionant definitiu de les activitats de projecció exterior que porten a terme les entitats polítiques subestatals, ni del seu volum. Un marc constitucional molt flexible i obert a la participació subestatal, en aquesta matèria, no sempre té perquè correspondre's amb un volum d'activitat exterior regional significatiu; però l'existència d'un mínim marc que la possibiliti és una condició important en un sistema internacional que encara avui és formalment estatocèntric. És per això que, encara que no constitueix l'objecte d'estudi d'aquest treball, hem decidit concedir-li un espai[18].

[18] Existeixen nombrosos estudis sobre l'activitat exterior de les comunitats autònomes centrats en l'àmbit jurídic, tant a nivell de Catalunya com a nivell de l'Estat espanyol (vegi's la bibliografia sobre el tema recollida al final del treball). De fet a Espanya, com en la majoria dels països, els primers estudis sobre el tema foren estudis lligats al Dret Constitucional i al Dret Internacional Públic. L'estudi del tema des de la perspectiva de les Relacions Internacionals fou posterior. HOCKING (1994:411) afirma que els treballs enfocats des de les Relacions Internacionals han complementat els estudis anteriors en la mesura que han introduït noves dimensions en l'anàlisi, especialment aquells que tenen com a punt de referència les interpretacions de KEOHANE & NYE.

1. L'activitat exterior en la Constitució de 1978

Espanya compta amb una constitució recent però que, des de la perspectiva que ens interessa, va rebre la inspiració d'un text constitucional, l'italià, d'una època -els anys quaranta a Europa- que res té a veure amb el món interdependent de finals dels setanta. La manca de consideració de les diferències entre les comunitats autònomes de finals dels anys setanta, inserides en una societat internacional interrelacionada i a les portes de la Comunitat Europea, i les regions italianes dels quaranta, pròpies, en paraules de SALERNO (1982:514), d'una societat subdesenvolupada i tancada en si mateixa ha fet que es parli d'"anacronisme constitucional" (JÁUREGUI, 1986:56)[19]. L'anacronisme també fa referència a la no consideració del nou repartiment intern del poder polític a l'Estat espanyol (REMIRO, 1979; MORATA, 1987) i a la incoherència amb l'eix autonòmic sobre el qual gira la CE que d'això es deriva (MANGAS 1987:210). Per tant, el primer que es pot destacar és que aquest anacronisme afecta també, per imprecisió i omissió, l'activitat exterior de les comunitats autònomes.

La Constitució de 1978 atribueix genèricament a l'estat la competència exclusiva en matèria de relacions internacionals (art. 149.1.3.), però no defineix ni precisa el contingut del concepte de relacions internacionals. En no quedar definit, tot el que tingui un vessant exterior, internacional, és reclamat per l'Administració central de l'Estat. Aquesta interpretació àmplia del concepte de relacions internacionals resulta incoherent amb l'organització

[19] REMIRO BROTONS (1979,1984) ha insistit repetidament en la concepció arcaica del text constitucional espanyol en la matèria estudiada. També Araceli MANGAS (1987) assumeix aquestes crítiques que, com veurem més endavant, estan estretament lligades a la indefinició del concepte de relacions internacionals en el text constitucional espanyol.

territorial de l'estat dibuixada en la Constitució. Com afirma PÉREZ GONZÁLEZ (1985:655), "En aquells estats l'organització territorial dels quals respon al criteri de descentralització política (...), procedeix advertir que, qualsevulla que sigui la tècnica del repartiment de competències entre el poder central i els poders perifèrics (...), en principi és possible afectar aquest repartiment als dos nivells d'actuació interior i exterior de l'estat (...)"[20].

Respecte al contingut del concepte de relacions internacionals de la Constitució, CASANOVAS (1994:54-56) assenyala l'existència de dues tesis: la tesi globalitzant i la sustantivista. En primer lloc, parla de la "tesi globalitzant" com aquella "(...) en virtut de la qual serien relacions internacionals qualsevol tipus de relació amb estats estrangers, organitzacions internacionals, organismes estatals estrangers o fins i tot entitats privades estrangeres o qüestions relacionades amb ells". En segon lloc, parla de la "tesi sustantivista" referint-se a la que postula que les relacions internacionals "(...) no estarien determinades formalment per la intervenció dels òrgans de representació exterior de l'estat, ni pel fet que determinades qüestions siguin objecte de la celebració de tractats internacionals, ni tan sols de reglamentació de determinades relacions amb el Dret internacional públic, sinó que responen a un contingut material que s'ha anat decantant en el constitucionalisme històric i comparat (...)"[21].

---

[20] L'autor segueix desenvolupant la idea que es pot proveir de vies de participació de les comunitats autònomes en la definició i conducció de l'acció exterior de l'estat, sense perjudici que en l'esfera jurídico-internacional sigui ell l'únic responsable dels actes atribuïbles a aquesta esfera. Per a un desenvolupament més extens del tema, vegi's l'obra de PÉREZ GONZÁLEZ i PUEYO LOSA (1982:30 i ss).

[21] Aquestes dues tesis es correspondrien amb les dues concepcions de les relacions internacionals suggerides per JÁUREGUI (1986): a) en sentit tècnic o estricte, serien enteses com actes productors d'efectes jurídics entre els subjectes de dret internacional; b) en sentit més ampli, com actes caracteritzats per desenvolupar-se més enllà de l'àmbit interestatal però que són aliens al conjunt de normes que regulen la coexistència dels subjectes internacionals i de les relacions dels ens sobirans.

Aquesta distinció permetria, sense discutir la competència exclusiva de l'estat sobre el "nucli dur" de les relacions internacional (PÉREZ GONZÁLEZ, 1986), considerar la possibilitat que les comunitats autònomes portin a terme activitats amb projecció exterior sense contradir el text constitucional. REMIRO BROTONS (1984:234) insisteix en què afirmar que les relacions internacionals són competència exclusiva de l'estat suposa un error d'enfocament bàsic perquè aquelles que en el passat tingueren una substància pròpia i peculiar (diplomàcia, aliances polítiques i militars, pau i guerra), "(...) avui ja no constitueixen una *matèria* diferenciada de les altres que es registren en els 32 números de l'art. 149 o en els 22 de l'art. 148, sinó un *àmbit d'acció* en què totes elles -repartides entre l'estat i les comunitats autònomes- poden estar presents".

També d'una lectura restrictiva dels articles 56.1, 63.2, 94.1 i 97 es pot desprendre el protagonisme exclusiu de l'Estat espanyol en matèria de relacions internacionals. La CE únicament ha concretat en el Govern central accions exteriors relacionades amb el *treaty making power* i amb el *ius representationis*. Queden silenciades tota una sèrie de matèries que, en un món global i interdependent, tenen, o poden tenir, una important dimensió exterior (ramaderia, pesca, cultura, comerç indústria, etc.).

D'altra banda, es pot interpretar que els constitucionalistes no es referien a totes les projeccions exteriors que impliquen les relacions internacionals perquè algunes d'elles apareixen explicitades en altres preceptes (nacionalitat, estrangeria, dret d'asil, comerç exterior, règim duaner i aranzelari, divises, sanitat exterior, abanderament de vaixells, matriculació d'aeronaus, defensa del patrimoni cultural, artístic i monumental espanyol contra l'exportació i l'espoliació). Si

---

PÉREZ GONZÁLEZ (1986), en la mateixa lògica, fa una distinció entre el que en diu "nucli dur" del concepte de relacions internacionals utilitzat al 149.1.3 que serien les actuacions estatals que configuren el poder exterior i aquelles que serien susceptibles de gestió autonòmica perqùe no impliquen la representació de l'estat en tant que subjecte de Dret internacional.

les relacions internacionals ho comprenguessin tot no hauria calgut explicitar-ho (MANGAS, 1987:221).

La pregunta plantejada és si el desenvolupament de les competències autonòmiques ha d'aturar-se allà on comencen les fronteres. Sens cap dubte això no té sentit donada la naturalesa de la societat internacional actual i del paper de les fronteres[22]. Per tant, ens remet a una altra qüestió: ¿el toc internacional d'una competència autonòmica suposa, en virtut de l'art. 149.1.3., la seva transferència immediata i absoluta als òrgans centrals de l'estat? Contestar afirmativament suposaria la superposició de dues imatges de l'Estat espanyol: una complexa, que en l'ordenament intern seria el reflex de l'Espanya de les Autonomies, i una unitària, que a nivell exterior passaria per alt l'organització autonòmica de l'estat[23].

Endemés de les consideracions generals sobre el concepte de relacions internacionals, el tema que més atenció política i doctrinal ha recabat ha estat el de la participació de les comunitats autònomes en l'elaboració i execució dels tractats internacionals[24]. La

---

[22] Sobre la distinció del concepte de frontera com a *zona* (àrea de contacte en què els estats limítrofs mantenen zones de contigüitat i veïnatge que impliquen avantatges per als nacionals o residents) *versus* el concepte de frontera com a *línia* (separació), vegi's el treball de FERNÁNDEZ DE CASADEVANTE (1985). L'autor assenyala que el primer concepte està guanyant terreny a causa de la transnacionalització de les relacions internacionals.

[23] Fins i tot admetent que la interpretació globalista del 149.1.3. fos la que estava en la ment dels constituents, donades les característiques de la societat internacional actual i per tant les necessitats de projecció exterior de les comunitats autònomes, alguns autors han apuntat que el problema podria solventar-se ràpidament per la via del 150.2 (MORATA, 1987:214).

[24] El tema dels tractats, encara que no és central, està present en pràcticament tots els estudis sobre la projecció internacional de les comunitats autònomes. La seva importància s'ha vist augmentada amb l'entrada d'Espanya a les Comunitats Europees i amb tot el que suposa la incorporació del dret comunitari a l'ordenament estatal i autonòmic. Vegeu, entre altres, les reflexions de BORRÁS (1988 -aquesta en especial pel que fa a la intervenció en els tractats internacionals

interpretació exclusivista ha estat criticada no solament per anacrònica i perquè, com ja assenyalàvem, seria incongruent amb la nova estructura de l'Estat espanyol que proclama l'art. 2 i desenvolupa el títol VII de la CE[25] sinó també perquè l'estat podria, via tractats, treure totes les competències a les comunitats autònomes.

Els autors plantegen la participació de les comunitats autònomes en les dues fases, ascendent i descendent, de la conclusió dels tractats internacionals, és a dir, en la formació i en l'execució dels tractats. La importància del tema deriva del fet que, amb una interpretació restrictiva, via tractat, l'estat podria planificar certes polítiques sectorials que constitucionalment i estatutària correspondrien a la comunitat autònoma en règim d'exclusivitat o de concurrència, provocant un "efecte *boomerang*" (MANGAS, 1987). En aquest tema, ho veurem a continuació, el desenvolupament estatutari ha estat el que ha intentat regularitzar la situació, introduint la participació autonòmica.

---

en el cas català-, 90, 91), CASANOVAS (1991), GARZÓN, ALBIOL, PIÑOL i VILÀ (1986), MANGAS (1987 i 90) i RIQUELME (1986). Per un major aprofundiment, consulteu la bibliografia ja que inclou altres títols sobre el tema.

[25] Per contra, les tesis centralitzadores defensen que la reserva en exclusiva per part de l'Estat d'una sèrie de matèries (entre altres la defensa, el règim duaner i monetari i les relacions internacionals) serveix per a aconseguir la "indisoluble unitat de la Nació espanyola" que també és proclamada per la CE junt amb el reconeixement i garantia del "dret a l'autonomia de les nacionalitats i regions que la integren" (ARMERO, 1983:98-99).

2. L'activitat exterior en l'Estatut d'Autonomia

En general, els Estatuts han anat més lluny que la Constitució en la perllongació exterior de les competències internes de les comunitats autònomes si bé tampoc no han esgotat l'espectre de l'activitat exterior o de la projecció exterior de les competències internes.

Hi ha quatre temes que han estat abordats per la majoria dels Estatuts[26]: 1) l'adopció de mesures per a l'execució dels tractats i convenis en allò que afecti les competències de les comunitats autònomes; 2) la recepció d'informació sobre els tractats i convenis que negociï el Govern central i que afectin les comunitats autònomes; 3) la iniciativa autonòmica de promoure, a través de l'estat, la celebració de tractats o convenis amb altres estats on existeixin arrels lingüístiques, culturals o històriques pròpies; 4) la competència per al reconeixement legal dels habitants que resideixen fora de la regió, en altres nacions o autonomies[27]. Com es pot veure, són temes relacionats amb la contractació d'obligacions internacionals o amb l'execució de les contretes per l'estat.

En el cas català, la facultat d'iniciativa que preveu l'Estatut d'Autonomia (EAC) no significa que la Comunitat Autònoma pugui iniciar la celebració d'un conveni o tractat internacional. Es tracta d'una simple facultat de sol.licitar[28] que no prejutja l'actuació de l'estat després de feta la sol.licitud. A més, hi ha una altra limitació derivada de les àrees i temes pels quals l'EAC especifica aquesta

---

[26] L'únic Estatut que ha abordat els quatre temes és el del Principat d'Astúries.

[27] Aquesta facultat no està expressament prevista en l'estatut d'Autonomia de Catalunya.

[28] BORRÁS (1988:42) afirma que la Generalitat podria fer-ho encara que no hagués estat previst estatutàriament.

facultat d'iniciativa: només s'aplica als temes de caràcter cultural, en relació a les comunitats i territoris de llengua catalana (França, Andorra i l'Alguer).

Respecte al dret a l'informació el més destacable és l'absència de precisió sobre el seu contingut i l'abast que pot limitar-la a una simple comunicació durant el temps de la negociació.

Pel que fa a l'execució dels tractats, l'art.27.3. de l'EAC preveu la facultat dels òrgans autonòmics per a dur a terme les mesures pertinents per a l'execució dels tractats o convenis internacionals en matèries que recauen totalment o parcial dins les seves competències. Aquest tema no deixa de ser un focus de tensió ja que l'estat compta amb garanties per a forçar la Comunitat Autònoma a l'execució de les obligacions internacionals, el que suposaria que aquesta es veuria limitada a realitzar una activitat d'execució en matèries en què l'Estatut li atribueix capacitat normativa (BORRÁS, 1988:45).

El dret comunitari constitueix un altre terreny en què s'han posat de manifest les incoherències i buits de l'ordenament espanyol respecte al paper de les comunitats autònomes a nivell exterior.

Els tractats de les Comunitats Europees no tenen en compte el repartiment constitucional de les competències, ni tenen perquè respectar-lo. L'ordenament comunitari prima sobre l'intern. En aquest sentit la integració afavoreix els governs centrals en tant que són els que representen els estats membres en el Consell i exerceixen un poder normatiu que internament no tenen (MANGAS, 1990:61).

Tot i això es pot dir que existeix un incipient marc de col.laboració (DÍAZ PARDO, 1993:117) entre l'estat i les comunitats autònomes per tal d'evitar el buidatge competencial i per poder garantir el

compliment de les obligacions comunitàries[29]. Aquest marc de cooperació fou establert l'any 1988 amb la creació de la Conferència sectorial per afers relacionats amb les Comunitats Europees composta, per part estatal, pels titulars del Ministeri de les Administracions Públiques, de la Secretaria d'Estat per a la CEE i de la Secretaria d'Estat per a les Administracions Territorials i, per part autonòmica, pels consellers designats pels presidents de les comunitats autònomes. La Conferència fou creada de manera informal i obeïa a la necessitat de trobar solucions als problemes plantejats pel compliment de les obligacions comunitàries. La seva institucionalització no es portà a terme fins l'any 1992 (a través de l'Acord de 29 d'octubre). Per l'acord de 1992 va perdre el seu caràcter sectorial i passà a convertir-se en un centre de coordinació i impuls de la participació. La Conferència, després de quatre anys de funcionament no institucionalitzat i dos anys després d'haver-ho fet, aconseguí completar l'elaboració del Reglament Intern. La seva primera etapa de funcionament s'ha centrat a establir els mecanismes de participació del que es podria dir el "model espanyol de participació" (ALBERTÍ, 1995:591). El procés (negociacions sobre la base de pràctiques informals) és similar al seguit per altres estats i regions europees i encara no es pot donar per tancat. La culminació parcial d'aquesta etapa, en la mesura que el procés roman obert, la representà l'adopció de l'Acord de 30 de novembre de 1994 sobre la participació interna de les comunitats autònomes en els afers comunitaris europeus a través de les conferències sectorials[30].

Fins aquí podem afirmar que els textos constitucionals i estatutaris no resolen definitivament l'ampli ventall de qüestions que s'aixequen al voltant de la projecció exterior de les comunitats autònomes. La pràctica, com sol ser habitual en aquests casos, s'avança a les

---

[29] Sobre aquest tema, vegin-se els treballs de PUEYO LOSA (1989), SORIANO (1991), GUTIÉRREZ ESPADA (1994) i PAREJO (1994).

[30] Publicat en el BOE de 22 de març de 1995 (nº69). Vegeu el comentari d' ALBERTÍ (1995) sobre l'Acord.

possibilitats contemplades pels textos legals. En ser una matèria que està oberta a interpretacions, les comunitats autònomes segueixen intentant projectar-se internacionalment i superar de fet les restriccions que existeixen, o poden existir, sobre el paper.

3. La projecció internacional de les comunitats autònomes i la jurisprudència del Tribunal Constitucional

Els autors que han analitzat detalladament la jurisprudència del Tribunal Constitucional[31] estan d'acord d'assenyalar la utilització de dos criteris respecte a l'activitat exterior de les comunitats autònomes: un criteri ampli o flexible en relació a l'abast de la projecció exterior de les comunitats autònomes i un criteri restrictiu que nega que les decisions autonòmiques puguin ocasionar conseqüències fora del seu territori[32].

La doctrina del Constitucional ha anat evolucionant i, partint d'una concepció rígida i centralista del concepte de relacions internacionals, ha anat concedint més espai a l'actuació exterior de les comunitats autònomes. L'inici de l'evolució es pot situar en el vot reservat del magistrat del Tribunal Constitucional, Sr. Díaz Eimil, subscrit per tres magistrats més, a la sentència 137/89 de 20

---

[31] Per a un seguiment dels conflictes positius de competències i dels recursos d'inconstitucionalitat, en el tema que ens ocupa, vegi's l'informe del MAP realitzat per FERNÁNDEZ DE MUNIAIN (1992), pp.29-63 i el treball de PASTOR (1992). Sobre l'última sentència del TC (STC 165/94), vegin-se els treballs de GUTIÉRREZ ESPADA (1994) i de CARRILLO (1995).

[32] El Tribunal Constitucional aplicà el criteri de la flexibilitat amb relació a l'abast de la projecció exterior de les comunitats autònomes en les seves sentències sobre les matèries següents: patrimoni històric, promoció exterior del turisme, cinematografia i denominacions d'origen. El criteri restrictiu fou aplicat per exemple en relació als centres col.laboradors de l'Institut Gallec de Batxillerat a distància i a un acord de col.laboració de medi ambient entre la Junta de Galícia i el Govern de Dinamarca.

de juliol[33]. L'esmentada sentència marcà un punt d'inflexió perquè, si bé s'emparà en el criteri ampli del concepte de relacions internacionals, el vot particular fou el "gir esperançador" que esperava el corrent de juristes espanyols més flexible respecte a la consideració de la projecció exterior de les competències internes de les comunitats autònomes en un món interdependent i global (MANGAS, 1990) [34].

A grans trets, el vot reservat afirmava que un concepte rígid i expansiu del títol competencial de l'art.149.1.3. que atribueix la competència exclusiva en matèria de relacions internacionals al Govern central, suposa la negació a les comunitats autònomes de tota possibilitat per a realitzar activitats que, malgrat una certa dimensió internacional, no impliquin exercici de la sobirania, no originin obligacions internacionals, no generin responsabilitats de l'estat davant d'altres ni incideixin en la política exterior de l'estat. Això equival a decidir al marge de l'actual realitat d'internacionalització i a impedir que les comunitats autònomes portin a terme determinades activitats imprescindibles per a la consecució dels seus objectius, dins les seves atribucions competencials.

El magistrat Díaz Eimil defensava que l'única manera d'obrir espais a la projecció exterior de les entitats polítiques subestatals era la de propiciar fórmules de col.laboració que permetin desenvolupar les

---

[33] Referent al comunicat de col.laboració subscrit l'any 1984 entre el Conseller d'ordenació del Territori o Medi Ambient de la Xunta de Galícia i la Direcció General del Medi Ambient del govern de Dinamarca sobre el sanejament de les ries gallegues.

[34] STC 252/88 de 20 de desembre, referent a diverses normes estatals sobre l'intercanvi intra-comunitari de carns fresques, i STC 44/82 de juliol sobre emissores de radiodifusió. En el fonament jurídic segon de la STC 252/88, per exemple, hi havia una clara magnificació de l'"exterior" ja que s'afirmava que l'estat té competències per a realitzar actuacions que, quan no hi és present la connexió amb l'exterior, corresponen a l'Administració autonòmica.

potencialitats autonòmiques i assolir els objectius de les comunitats autònomes sense anar en detriment de la política exterior de l'estat.

Posteriorment, altres sentències han anat en la línia d'aquell vot particular i han confirmat que "(...) la dimensió exterior d'un assumpte no pot servir per a realitzar una interpretació expansiva de l'article 149.1.3. de la CE que vingui a subsumir en la competència estatal tota mesura dotada d'una certa incidència exterior per remota que sigui, ja que si així fos es produiria una reordenació del propi ordre constitucional de distribució de competències entre l'estat i les comunitats autònomes"[35]. Recentment, la STC 165/94 ha reconfirmat aquesta línia i, per tant, l'admissió de la participació de les comunitats autònomes en la gestió de l'activitat exterior sempre que no s'afecti el nucli dur de les relacions internacionals (CARRILLO, 1995).

En conclusió, voldríem destacar que el TC ha anat admetent certs espais d'actuació exterior subestatal i que existeixen motius per pensar que seguirà adequant-se als imperatius de projecció exterior dels ens autonòmics, inevitables en un context d'internacionalització de totes les relacions i tots els àmbits de la vida política.

Sens dubte l'empenta que significa el manteniment i l'augment les activitats exteriors de les comunitats autònomes contribueix a l'evolució doctrinal. Encara que sigui precipitat parlar de "normalització" de la projecció exterior autonòmica, s'adverteix que el Govern central comença a ser menys susceptible i a no pressuposar efectes negatius, de qualsevulla actuació exterior de les comunitats autònomes sobre la política exterior de l'estat.

---

[35] Sentència TC de 8 de març de 1993 per la qual es resolien els conflictes positius de competències números 1043 i 336, promoguts pel Govern de la Generalitat i pel Govern basc, amb relació a uns reials decrets referents a l'expedició de documents i certificats relatius als sectors d'activitats descrits per determinades directrius comunitàries. En la mateixa línia se situen les sentències següents: STC de 5 d'octubre de 1989; STC de 31 de gener de 1991; STC de 8 de març de 1993; STC de 26 de maig de 1994.

TERCERA PART: UNA DÈCADA DE PROJECCIÓ EXTERIOR DE CATALUNYA

Un cop analitzat el context internacional (sistema internacional i subsistemes regionals) i estatal en què es generen les causes que porten a la projecció exterior de les regions en general i de les comunitats autònomes en particular i analitzat també el marc constitucional i estatutari en què aquesta es desenvolupa en el cas català, entrarem en la descripció i anàlisi de les actuacions d'àmbit internacional de Catalunya[36]. Com dèiem, Catalunya ha estat una comunitat autònoma pionera en aquest terreny dintre l'Estat espanyol. Catalunya és una de les comunitats autònomes que més quantitat i varietat d'actuacions ha portat a terme més enllà de les fronteres de l'estat. Catalunya, en definitiva, compta en el seu haver amb una dècada d'activitats de projecció exterior.

Al llarg d'aquesta dècada, ara ja dècada i mitja, la decisió política de projecció exterior s'ha anat afermant. Les nombroses activitats amb una dimensió internacional en són el millor testimoni. Com veurem al llarg d'aquesta tercera part, la solidesa de la decisió, el caràcter i contingut de les actuacions, juntament amb la seva continuïtat ha fet que el que en principi eren actuacions esporàdiques i que causaven un cert temor a les autoritats de l'estat es vagin aproximant progressivament a l'estadi de la "normalització".

---

[36] La descripció de les activitats s'ha realitzat sobre la base de la informació obtinguda a través de les entrevistes realitzades i/o de les respostes als qüestionaris sobre la seva actuació exterior passats a tots els Departaments de la Generalitat de Catalunya. La recerca fou realitzada al llarg del període juny 91-febrer 92.

1. Catalunya oberta al món: la concepció internacional del Govern de la Generalitat

Encara que, en moltes ocasions, la pràctica precedeix en el temps la reflexió, es pot parlar de l'existència d'una base, en el programa polític de Convergència i Unió, que inspira i justifica l'activitat de projecció internacional de Catalunya. D'una banda, l'activitat exterior és una conseqüència de la realització pràctica de les competències autonòmiques i, de l'altra la trobem present, com un element més, en el projecte polític de la Generalitat de Catalunya.

Abans d'entrar en els fonaments polítics que inspiren l'actuació exterior catalana, volem fer referència a un tret bàsic que comparteix amb l'actuació de dimensió internacional d'altres regions: la presència d'un component de personalisme en l'origen de la decisió de projectar-se internacionalment.

L'anàlisi comparada de la projecció exterior de les regions de l'àmbit de l'OCDE posa de relleu que, almenys en part i especialment en les primeres etapes en què una regió dota la seva actuació d'una dimensió internacional, el personalisme és un dels seus trets intrínsecs (MICHELMAN & SOLDATOS, 1990). L'actuació internacional de les regions pot estar fortament marcada per l'empremta d'un líder polític o fins i tot el volum d'activitat exterior pot guardar relació amb la seva presència o absència en el govern. El personalisme es deixa sentir tant a nivell del tipus d'activitats engegades, com a nivell de les àrees geogràfiques envers on es dirigeixen les relacions.

La història de les relacions internacionals del Quebec, província que ha merescut la denominació d'"escola de la paradiplomàcia provincial" (SOLDATOS,1989), ens il.lustra aquestes afirmacions: la projecció exterior quebequesa, tot i tenir una entitat pròpia i una

continuïtat més enllà dels canvis de govern o de les remodelacions internes d'un mateix govern, denota clarament la personalitat política dels líders que en els diferents moments han tingut a càrrec seu la projecció exterior de la província (BALTHAZAR, BÉLANGER, MACE, 1993; MORIN, 1987; PAINCHAUD, 1977). Això ha anat minvant a mesura que les relacions internacionals del Quebec es consolidaven i anaven prenent un gir més econòmic que polític.

Catalunya no és una excepció a aquesta regla: el personalisme també es deixa entreveure en el perfil de la primera dècada de projecció internacional. La major part de les actuacions amb dimensió exterior de qualsevol departament de la Generalitat porta implícitament o explícita l'empremta presidencial, ja sigui a nivell de filosofia inspiradora (en parlar de projecció exterior a qualsevol instància de l'Administració autonòmica catalana, el discurs del President, Jordi Pujol, és citat quasi literalment) o a nivell de marc concret d'actuació (programes de cooperació que s'inicien en el Departament de la Presidència i es fan extensius a altres departaments). La decidida aposta del President Pujol per l'obertura de Catalunya al món posà, fa una dècada, els ciments d'una activitat que avui ja té entitat pròpia. Des d'inicis dels vuitanta, la dimensió internacional de Catalunya ha tingut un lloc d'excel.lència en el discurs polític de Jordi Pujol, així com en les seves actuacions. Cap a finals dels vuitanta començà a haver-hi cada cop més actuacions amb dimensió exterior, iniciades pels diferents departaments de la Generalitat però la iniciativa presidencial segueix jugant un paper determinant. Això no vol dir que tota actuació exterior estigui determinada, afavorida o limitada per l'impuls del Departament de la Presidència. La necessitat de projectar-se més enllà de les fronteres de l'estat espanyol és coherent amb els principis del nacionalisme català del programa del Govern de la Generalitat i és imprescindible per al correcte desenvolupament de les competències autonòmiques. L'interès per una actuació exterior que traspassi el marc estatal connecta amb els dos eixos claus del programa polític nacionalista de Convergència i Unió: la defensa de la identitat nacional i la promoció dels interessos econòmics catalans.

1.1. Identitat nacional i espai internacional

La presència del sentiment i la voluntat nacionalista, que com hem vist no és una condició *sine qua non* de la projecció exterior regional però sí un element que l'afavoreix, serà una de les claus explicatives de l'activitat d'àmbit internacional de Catalunya. La defensa de la identitat nacional catalana és un dels objectius polítics bàsics del programa de govern de la Generalitat de la Catalunya. Aquesta vindicació té una doble dimensió: d'una banda té una dimensió estatal (espanyola) i de l'altra, té una dimensió internacional (extra-espanyola). És a dir, per a realitzar-se plenament, la identitat nacional catalana requereix un reconeixement i un desenvolupament a l'interior de l'Estat espanyol, però, a més, li cal projectar-se fora d'Espanya. La reivindicació de l'especificitat catalana a Espanya vol evitar la dissolució de la identitat de Catalunya en el conjunt espanyol i, per això, la seva difusió a nivell internacional és entesa com una garantia de l'obertura enriquidora que requereix pel seu manteniment i expansió. L'espai internacional seran les ales que li permetran envolar-se i fugir dels dos grans perills que la poden amenaçar: la dilució i l'auto-asfixia. El procés d'obertura exterior té dues dimensions: Catalunya ha de rebre i ha d'oferir, ha de conèixer i s'ha de donar a conèixer. Obrir el país a l'exterior és necessari tant per intentar influir com per rebre les influències que siguin adients per al ple desenvolupament de Catalunya.

La necessitat d'obrir horitzons com a instrument per reforçar la defensa de la identitat nacional catalana és una constant del discurs del President de la Generalitat, de qui, com assenyalàvem, sorgeixen bona part de les iniciatives de projecció exterior de Catalunya. El President Pujol destaca la tradició històrica d'obertura de Catalunya que li ve de la seva situació en un dels passadissos històrics, humans, militars, mercantils, comercials i culturals d'Europa i Àfrica. Catalunya és un país avesat a la dinàmica i al canvi, a influir i a rebre influències. Per a ell, tancar-se significa diluir-se: "Catalunya és un país petit dins un país més gran. Tanmateix, ens

hem de convèncer que el nostre món és el món, que el nostre món no té fronteres, que hem de projectar-nos; i al revés, hem d'obrir el país perquè totes les influències de fora ens arribin, incideixin en nosaltres o ens transformin"[37].

Pujol es refereix també a l'oportunitat funcional d'establir i mantenir contactes amb pobles similars al català: suïssos, quebequesos, belgues, etc., i amb pobles que han demostrat, en determinats aspectes, tenir un nivell més avançat o unes polítiques públiques que poden ser importades i adaptades al cas català. Queda clar per tant que la defensa de la identitat nacional no implica una visió immobilista ni tancada del fet diferencial català sinó tot el contrari. És la dimensió exterior la que ajuda a fer de Catalunya una societat progressista, dinàmica, emprenedora, receptiva (*welcoming society*), oberta als canvis i a les innovacions, creativa, sense inhibicions, amb un alt grau d'iniciativa a tots els nivells i oberta a tot el món, des del punt vista cultural i econòmic[38].

Quan des de l'Administració autonòmica catalana es presenti Catalunya a l'estranger, s'insistirà sempre que és part d'Espanya. És una referència òbvia però que revela una presa de posició obligada per a tranquil.litzar les autoritats de l'estat i els interlocutors estrangers i de cara a l'estat és necessària perquè, encara sovint, es percep la projecció exterior subestatal com una amenaça a la unitat de la política exterior de l'estat. De cara als interlocutors estrangers, perquè els estats -la majoria acollint identitats nacionals diferenciades al seu interior- gelosos de la seva unitat, temen qualsevol gest que pugui animar el separatisme regional, propi o d'altri, i el seu efecte de "contagi". La reivindicació de la diversitat no implica anar contra la unitat de l'Estat espanyol. Convergència

---

[37] "Clausura del II Simposi internacional sobre temes ibèrics", Zürich, 9 de març de 1984, *Paraules del President de la Generalitat 1984*, vol.11, Barcelona, Generalitat de Catalunya, pp.121-122.

[38] "Què és el que fa un país progressiu?". Universitat de Califòrnia a Berkeley, 28 d'abril de 1986, *Op.cit.*, vol. 16, pp.67-68.

i Unió no es planteja la independència com a fita sinó l'optimització de l'autonomia: "Nosaltres som una nació sense estat. Pertanyem a l'Estat espanyol, però no tenim ambicions secessionistes"[39]. Aquesta clarificació, com tantes altres d'idèntica orientació realitzades per Jordi Pujol[40], està dirigida a esborrar de les ments dels *partenaires* estrangers els temors als fantasmes desintegradors dels estats. En aquest entorn estatocèntric, però en què els estats poden tenir, en major o menor mesura, problemes d'identitats nacionals diferenciades de l'estatal, la garantia del respecte a l'*status quo* es converteix en un valor fonamental a l'hora de respondre positivament als contactes exteriors de Catalunya.

Un cop guanyada la confiança, la Generalitat tractarà de conquerir l'espai internacional que estigui lligat als títols materials de la Constitució i de l'Estatut d'Autonomia. En la reclamació del vessant internacional dels títols materials, la Generalitat serà combativa i apuntarà a imposar la realitat del món global per sobre de les interpretacions restrictives de la legalitat vigent. No es vol trasbalsar l'ordre existent però, dintre d'ell, es lluitarà per aprofitar al màxim les possibilitats de projecció exterior permeses.

Un cop vist com la identitat nacional catalana, la seva defensa i desenvolupament ple, constitueix un dels objectius polítics del Govern de la Generalitat a la base de l'activitat exterior de Catalunya, analitzarem, a continuació, l'altre gran objectiu de la política de la Generalitat que tindrà una traducció directa en impuls a l'activitat exterior: la competitivitat econòmica de Catalunya.

---

[39] "Catalunya i Europa: el paper d'una comunitat autònoma dins la CEE", Conferència al Col.legi d'Europa. Bruges, 22 de febrer de 1989, *Op.cit.*, vol.20, p.31.

[40] Aquesta afirmació es basa en l'anàlisi de tots els discursos i intervencions públiques de Jordi Pujol, 1981-1992, recollits i publicats sota el títol *Paraules del President de la Generalitat* (Barcelona, Departament de la Presidència).

1.2. Competitivitat econòmica i entorn internacional

Si l'afirmació de la identitat nacional catalana és un primer eix de la política de Govern de la Generalitat, el segon és l'assoliment de la competitivitat internacional de la indústria catalana. Aquest, en un món interdependent i d'economia globalitzada, haurà de prendre en consideració els imperatius internacionals i actuar en conseqüència.

La competitivitat internacional de Catalunya, formulada com a objectiu central de l'acció de govern de la Generalitat, portarà, en primer lloc, a la projecció exterior a partir dels objectius econòmics definits en un context d'interdependència. En segon lloc, i com a conseqüència del punt anterior, el Govern de la Generalitat treballarà activament en la presentació i difusió dels avantatges competitius de Catalunya per a l'inversor estranger. En tercer lloc, la Generalitat, en consonància amb el procés de privatització dels rols a què al.ludíem, afavorirà la participació de la iniciativa privada en l'obtenció dels objectius fixats.

La traducció de l'objectiu general d'assoliment de la competitivitat internacional de Catalunya en objectius concrets de l'acció econòmica del Govern de la Generalitat suposa treballar en la modernització de l'economia catalana. La competitivitat ha de manifestar-se en capacitat exportadora. Per aconseguir exportar, cal conèixer i assumir el context internacional: un context determinat per a la globalització i la interdependència, un context en què les multinacionals són una realitat inevitable que cal aprofitar el millor possible. En aquest sentit Pujol proposa obrir el país al capital estranger en una direccionalitat doble: exportar i rebre. Cal acceptar la interdependència i submergir-se en la concurrència, en la competència internacional[41]. Cal pensar en termes del mercat mundial. Pujol accepta plenament les empreses multinacionals que considera necessàries en el món econòmic actual i dominat per la

---

[41] Vegeu, "La contribució de Catalunya a la integració espanyola a la CEE", Conferència pronunciada a la Cambra de Comerç i Navegació de Barcelona, 3 de desembre de 1987, *Op.cit.*, p.305.

tecnologia d'elit[42]. Cal intentar situar-se en l'espai oportú, dins la seva estratègia vertical i, per això, cal conèixer el seu procés i lògica de producció. Per poder oferir s'ha de saber què busquen. L'estratègia a seguir respecte a les multinacionals no és el proteccionisme i l'aïllacionisme sinó la competitivitat. Aquesta implica, primer, augmentar la productivitat de la indústria catalana i, segon, treballar per a la captació d'inversions estrangeres i per a la penetració dels productes catalans en els mercats estrangers. En aquesta direcció, el Govern de la Generalitat actua com a garant, de cara a l'exterior, i com a impulsor, de cara a l'interior, portant a terme una doble tasca. D'una banda, per la naturalesa mateixa dels temes, l'activitat de projecció internacional va dirigida a afavorir la participació de la iniciativa privada: la Generalitat crida l'empresariat català perquè intenti incidir en els aspectes que conduiran a la competitivitat internacional de les indústries de Catalunya: invertir en recerca i desenvolupament, introduir millores tecnològiques, treballar en la prospecció de mercats estrangers, conèixer a fons les demandes, etc. L'Administració autonòmica assumeix el compromís de posar el que estigui al seu abast per crear l'entorn positiu per a l'actuació exterior dels agents econòmics privats reconeixent que hi ha una part del terreny que, per tal d'assegurar la funcionalitat i l'eficàcia, només ells poden ocupar. És el reconeixement d'espais diferents i de tasques compartides, ja sigui entre nivells de l'Administració o entre l'àmbit públic i el privat[43].

De cara al potencial inversor estranger, l'Administració catalana porta a terme una tasca de difusió de la realitat de Catalunya (industrial, econòmica, política, social, educativa, lúdica...) dirigida a posar de relleu aquells aspectes que puguin ser més positius per a la instal.lació d'empreses estrangeres. Al mateix temps treballa en la creació i manteniment de les condicions materials i polítiques

---

[42] "Presentació del llibre "*Investing in Catalonia*", 2 de juliol de 1982, *Op.cit.*, vol 4, p.321.

[43] "Conferència-col.loqui sobre 'Inversions i negocis a Catalunya'", Tel-Aviv, 7 de maig de 1987, *Op.cit.*, vol.18, pp.124-125.

favorables a la inversió: des de la construcció i manteniment d'infraestructures fins als contactes, formals i informals, amb les comunitats empresarials estrangeres ja instal.lades a Catalunya per tal de conèixer els seus problemes i les seves demandes.

A partir del que hem definit com els dos grans objectius de l'acció de govern de la Generalitat que tenen una incidència directa en la projecció exterior de Catalunya, es van concretant les múltiples actuacions de la Generalitat amb dimensió internacional. Aquestes, al començament, immerses en les actuacions pròpies d'uns pocs departaments, a mesura que augmentaven en volum i que es feien extensives a pràcticament tots els departaments de la Generalitat aconsellaren la creació d'estructures de coordinació. El següent apartat s'ocuparà de l'anàlisi d'aquest procés, encara obert, d'institucionalització de la projecció exterior de Catalunya.

2. Els instruments de la projecció exterior: un procés obert d'institucionalització

La Generalitat de Catalunya, al llarg de la seva primera dècada d'actuació exterior, ha anat creant tota una sèrie d'instruments (mecanismes i institucions) per emmarcar-la i donar-li continuïtat. La funcionalitat és l'objectiu primordial que guia la creació d'instruments específics encarregats de dirigir i estimular l'actuació exterior autonòmica i coordinar totes les activitats que es porten a terme en l'escenari internacional. Això fa que, en tractar-se d'un espai d'actuació relativament nou, hàgim de parlar d'un procés de recent iniciació que roman obert. De recent iniciació, perquè per tal que es creessin els primers instruments va caldre un cert volum d'actuació exterior i una certa consolidació. Abans d'això no eren ni necessaris ni aconsellables. Obert, perquè, donada la novetat i, en les etapes inicials, el caràcter temptatiu d'aquestes actuacions, la flexibilitat institucional és imprescindible per adequar-se a les demandes canviants que es van generant. En aquest sentit, el procés d'institucionalització serà també el reflex de l'evolució de l'actuació exterior catalana.

A nivell d'organització i coordinació de les actuacions de projecció exterior es poden assenyalar tres etapes que es corresponen amb l'augment progressiu, tant de la importància concedida a la projecció institucional de Catalunya, com de les accions concretes.

En la primera, l'activitat exterior, encara molt incipient, estava organitzada i coordinada, a nivell de Presidència, a través del Secretariat d'Afers Interdepartamentals, creat l'any 1981. Al 1984, aquest Secretariat, arran d'una reestructuració del Departament de la Presidència, passà a ser la Direcció General d'Afers Interdepartamentals i continuà inscrita a la Secretaria General de la Presidència. La seva tasca consistia a organitzar i coordinar les

activitats de representació del President, així com les relacions amb altres departaments i institucions.

No hi havia estructures específiques per a portar a terme el que aleshores es consideraven "activitats de representació exterior", un tipus més de les molt variades activitats de representació[44].

Així doncs, en un primer moment, l'actuació exterior, a nivell d'estructura, s'integrava i es gestionava conjuntament amb les relacions institucionals i interdepartamentals, locals i estatals..

La segona etapa s'inicià l'any 1990 amb la creació d'una estructura més específica, el Gabinet d'Actuacions Exteriors (GAAEE). La decisió arrencà de la Presidència enfront de l'augment de treball del Departament d'Afers Interdepartamentals i l'augment de les activitats exteriors de la Presidència[45].

---

[44] Sota el mateix concepte es consideraven els contactes institucionals (visites oficials dels Reis d'Espanya a Catalunya, audiències amb els Ministres del govern central, entrevistes amb Presidents d'altres comunitats autònomes, contactes amb els representants de l'Administració local i del Cos Diplomàtic), les entrevistes amb personalitats polítiques (tals com els líders dels partits catalans amb representació parlamentària, els dirigents de la vida política a nivell d'Estat, Presidents i ministres estrangers), les relacions amb els grups econòmics (nacionals i estrangers) i amb els representants sindicals, les relacions amb el món de la cultura i l'esport, i tota una àmplia gamma d'activitats entre les quals ocupaven un espai diferenciat les dites europeistes (les relacionades amb l'Europa Comunitària i amb l'Europa de les Regions). Al marge d'aquestes activitats, algunes de les quals implicaven actuacions a l'àmbit exterior, es consideraven els viatges, visites i contactes que el President realitza tant a països estrangers com a la resta de l'estat. Fem referència a les categories que sota aquest concepte es feien en la *Memòria d'Acció de Govern de 1985*.

[45] Totes les informacions sobre el Gabinet d'Actuacions Exteriors ens han estat facilitades pel Sr. Joaquim Llimona, a través de les respostes al qüestionari elaborat per a aquesta recerca i de l'entrevista mantinguda amb ell el 29 de juliol de 1991.

El GAAEE es dedicà a coordinar l'activitat exterior de la Presidència però també a aconsellar determinades activitats i a avaluar l'interès i oportunitat de determinats contactes, un pas més, molt important, respecte a l'etapa anterior.

Els objectius que es fixaren foren : 1) la promoció de la cooperació interregional amb les altres regions d'Europa, 2) l'aprofundiment en totes les competències pròpies del Departament de la Presidència amb relleu exterior, 3) la promoció de la imatge de Catalunya a l'exterior, fent conèixer la realitat econòmica i la identitat cultural de Catalunya arreu del món[46], i 4) aconseguir la màxima eficàcia en l'exercici de les competències del Govern, desenvolupant la seva dimensió exterior.

La tercera etapa estigué marcada per la creació del comissionat per a Actuacions Exteriors al 1992 a partir de la Llei 2/1992 de 7 de juliol de modificació de la Llei 13/1989 relativa a l'Administració de la Generalitat, que donava nova regulació a la figura dels comissionats.

El comissionat d'Actuacions Exteriors es creava perquè "L'exercici de les competències atribuïdes a la Generalitat per l'Estatut d'autonomia en els diversos camps de l'acció pública porta inherent, sovint, la conveniència que aquestes actuacions es projectin a l'exterior, dins el més estricte respecte, com és obvi, de la distribució de competències establerta a la Constitució".[47] És a dir, el comissionat naixia per fer-se càrrec de l'actuació exterior de la Generalitat que sorgeix, d'una banda, com a la necessitat política que té qualsevulla col.lectivitat nacional de projectar-se per afirmar-

---

[46] Posteriorment, aquest objectiu serà assumit pel Consorci Català de Promoció de la Cultura Catalana a l'Exterior (creat l'any 1991).

[47] DECRET *190/1992, de 14 de setembre, pel qual es crea el càrrec de comissionat per a Actuacions Exteriors i se li atribueixen funcions*, DOGC 1647 de 21 de setembre de 1992.

se[48] i d'una altra, com a la necessitat pragmàtica, de millorar la forma d'exercir les competències en un món interrelacionat i intercomunicat on és imprescindible intercanviar coneixements i experiències. Altres raons argumentades en el Decret de creació del comissionat d'Actuacions Exteriors foren: 1) l'experiència del dinamisme dels darrers anys de projecció exterior i l'augment del volum de les actuacions exteriors davant els canvis experimentats pel context internacional (procés d'integració europea, reordenament del mapa europeu després de la caiguda del mur de Berlín, futura ampliació de les Comunitats, evolució d'Amèrica Llatina, pujada econòmica del Sudest asiàtic, etc.), 2) la conveniència d'impulsar-la per tal de respondre al repte de la creixent internacionalització de les activitats o sectors de competència de la Generalitat i 3) la necessitat de coordinar totes aquelles activitats per potenciar-ne els efectes, evitar repeticions innecessàries o accions descoordinades.

La funció central atribuïda al comissionat fou la de coordinació i impuls de l'actuació de l'Administració de la Generalitat en la seva projecció exterior. La coordinació implica que tots els departaments de la Generalitat hauran d'informar el comissionat dels seus projectes i actuacions amb dimensió internacional, però no significa concentrar en un únic òrgan, ni portar a terme, totes les accions de dimensió exterior que realitzen altres departaments per pròpia iniciativa, perquè això restaria eficàcia i funcionalitat[49]. Per tant, la coordinació és entesa com a recepció i centralització de la informació sobre les activitats exteriors dels departaments i, també, com a fixació i difusió de les grans línies i grans objectius que pugui decidir el Govern en la seva actuació exterior. Comporta la

---

[48] L'ex-comissionat Vallvé lligava la necessitat de donar a conèixer al món el nom de Catalunya amb els plantejaments de catalanisme de principis de segle - esmenta Joan Estelrich i Rovira i Virgili- que ja veien la internacionalització com una eina per a la consolidació nacional. ("Compareixença del Sr. Joan Vallvé i Ribera, comissionat per a Actuacions Exteriors, perquè informi dels projectes de la seva competència", *Diari de sessions del Parlament de Catalunya*, sèrie C, nº84/IV legislatura/tercer període, dimecres, 28 d'abril de 1993, p.1992).

[49] *Op.cit.*, p.1996.

celebració de reunions periòdiques d'informació i intercanvi amb el conjunt de responsables dels temes exteriors dels diferents departaments i la posada en marxa d'un sistema d'informació mútua que permeti, tenir coneixement de totes les activitats exteriors que es porten a terme des de la Generalitat[50].

Així doncs, es creava l'organisme que havia de subsanar els problemes de coordinació i descentralització de la informació que havien anant apareixent amb l'augment del nombre d'actuacions de projecció exterior de la Generalitat. Era una conseqüència lògica del tarannà de més de deu anys de projecció exterior: la multiplicació de les activitats aconsellava el reforçament dels elements de coordinació i programació. La creació del comissionat reflectia, a més d'aquesta necessitat sentida de coordinació, la realitat del protagonisme del Departament de la Presidència i, indirectament, del personalisme que es trasllueix al darrere de la primera dècada de projecció exterior de la Generalitat.

Dins la reestructuració que suposà la creació del comissionat, el Gabinet d'Actuacions Exteriors passava a dependre d'ell així com també els Serveis d'Actuacions Institucionals i la Comissió Amèrica-Catalunya 1992[51]. Posteriorment, l'organigrama del comissionat se

---

[50] Són també funcions del comissionat la representació del departament en relació al seu àmbit d'actuació, l'elaboració de l'avant-projecte del pressupost dels serveis corresponents, l'autorització de les despeses corresponents al seu àmbit i la signatura, en nom de la Generalitat, dels contractes relatius a assumptes propis de la seva competència, la direcció i el control de l'organització i funcionament dels centres, dependències i organismes que tingui adscrits i la proposta del nomenament i de la separació dels càrrecs que en depenen i l'exercici de les altres facultats que li atribueixi la legislació vigent i les que li encarregui el President de la Generalitat.

[51] Aquesta Comissió, creada l'any 1985 amb el nom de Comissió Catalana del Cinquè Centenari, tenia com a objectiu commemorar les qüestions relacionades amb el primer viatge de Colom. Va portar a terme diverses tasques d'investigació i publicacions. També va establir relacions de cooperació amb altres entitats i institucions que duen a terme relacions de foment cultural entre Catalunya i Amèrica. La Comissió va ser dissolta a mitjan any 1993.

simplificà i actualment dues úniques àrees depenen del comissionat: l'Àrea d'Europa i l'Àrea extra-europea i de cooperació[52].

Tot fa pensar que les institucions que actualment tenen sota el seu càrrec la coordinació de l'actuació exterior seguiran evolucionant, diversificant-se, agrupant-se o transformant-se, a mesura que les circumstàncies ho exigeixin.

En paral.lel a aquesta estructura central articulada des del Departament de la Presidència, altres departaments han anat endegant instruments institucionals per impulsar, afavorir o gestionar els seus ja nombrosos contactes exteriors. A causa, en part, de l'actitud negativa del Govern de l'estat respecte a les primeres actuacions autonòmiques d'àmbit internacional, les formes jurídiques que prengueren alguns d'aquests instruments responien a l'objectiu d'evitar provocar una reacció centralitzadora de tot allò que impliqués una dimensió exterior. Amb aquesta lògica es crearen una sèrie de consorcis i patronats que no pertanyen al Govern de la Generalitat, encara que aquest hi participi juntament amb altres institucions. D'altra banda, s'han anat creat diferents serveis, comissions o oficines integrants en les estructures dels diferents departaments.

Entre les entitats que, malgrat la seva vinculació directa amb el Govern de la Generalitat, no formen part de l'estructura de la Generalitat *strictu sensu* hi ha el Patronat Pro-Europa[53] que va ser

---

[52] L'Àrea d'Europa (dirigida per l'abans director del GAAEE, Sr. J. Llimona) compta amb diferents Assessors que s'ocupen de les relacions amb una o diverses organitzacions regionals europees (p.e. l'ARE, els 4 Motors per Europa, la Comunitat de Treball dels Pirineus, etc.). De l'Àrea extra-europea i de cooperació (dirigida pel Sr. J. Giné) també depèn la figura del Responsable de Casals catalans. En total, el nombre de persones que componen el comissionat són setze i totes treballen a Barcelona.

[53] Decret 237/1982. El Patronat està format per la Generalitat de Catalunya, la Federació de Caixes d'Estalvi Catalanes, la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, la Universitat de Barcelona, la Universitat Autònoma

la primera en ser creada, l'any 1982. Des de llavors, s'encarrega d'organitzar, promoure i coordinar les activitats relacionades amb les Comunitats Europees i altres organitzacions europees. El Patronat té una oficina a Brusel.les.

A continuació, el CIDEM i el COPCA, entitats lligades al Departament d'Indústria i Energia, varen néixer de necessitats derivades de la política industrial. El Consell de Govern de la Generalitat sempre s'ha plantejat que la realització d'una política industrial s'ha d'acompanyar d'una dimensió exterior que no té que veure amb les qüestions macroeconòmiques, per exemple amb les polítiques de canvi, sinó amb aquells aspectes en què la Comunitat Autònoma té capacitat d'incidència, encara que no estigui clar el repartiment competencial. El comerç exterior n'és un d'ells. A partir de les possibilitats legals existents i després de moltes discussions amb el Govern central, se li donà sortida a través d'una fórmula que jugava amb les possibilitats de la imbricació de l'esfera pública i la privada. D'aquesta manera es creà, l'any 1987, el COPCA (Consorci de Promoció Comercial del Catalunya), entitat de dret públic amb personalitat jurídica pròpia per al compliment de les seves finalitats[54].

---

de Barcelona, la Universitat Politècnica de Catalunya, ESADE, IESE, l'Associació Catalana de municipis, la Federació de Municipis de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona.

[54] Decret 236/1987 de 13 de juliol (DOGC 27.7.87). El Consorci està format per la Generalitat de Catalunya -representada pels Departaments de Consum i Turisme, d'Indústria i Energia, d'Economia i Finances, d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i de Treball-, les Cambres Oficials de Comerç, Indústria i Navegació de Catalunya, el Foment del Treball Nacional, la Fira Oficial i Internacional de Mostres de Barcelona, l'Associació Multisectorial d'Exportadors de Catalunya, la Federació de Promotors de Serveis i Manifestacions Alimentàries, el Centre d'Estudis i Assessorament Metal.lúrgic i la Federació d'Importadors i Exportadors. A més dels membres fundadors, existeix la modalitat d'organitzacions associades en el terreny de la promoció i de la formació i organitzacions financeres. També existeix la modalitat d'organitzacions cooperants.

La iniciativa sortí del Departament de Comerç perquè era qui tenia la tutel.la de les Cambres de Comerç, les úniques entitats que, en aquells moments, en els seus estatuts contemplaven la promoció exterior com a tal. Però tres mesos més tard el tema ja passà a dependre d'Indústria per qüestions de funcionalitat, de formulació de la política industrial.

D'altra banda, Indústria ja tenia un organisme, el CIDEM (Centre d'Informació i Desenvolupament Empresarial)[55], creat l'any 1985 que, malgrat no haver nascut per a dedicar-se a la projecció exterior de la indústria catalana sinó per a promocionar i fomentar el desenvolupament econòmic i tecnològic intern[56], estava portant a terme una actuació de projecció exterior ben important encaminada a la captació d'inversions estrangeres.

Ràpidament i paral.lela a la formulació de la política d'internacionalització de la Generalitat, al CIDEM, l'àrea internacional passà a tenir el pes més important. Hi va haver projectes de fusió del CIDEM i el COPCA que no pogueren prosperar "perquè a les dificultats de funcionament -es requerien mecanismes legislatius diferents ja que eren entitats de tipus diferent- s'hi afegia que el CIDEM estava tenint unes implicacions polítiques massa predominants -l'obertura de les primeres oficines exteriors fou un focus d'enfrontament amb el Govern central- i es temia que qualsevol iniciativa hagués estat impugnada per

---

[55] El CIDEM té la consideració d'entitat de dret públic prevista en l'article 4.2. de la Llei de Finances Públiques de Catalunya. Gaudeix de personalitat jurídica pròpia i és adscrit al Departament d'Indústria i Energia de la Generalitat. En les seves relacions jurídiques externes, el CIDEM és subjecte al dret privat, a excepció del que estableix la legislació que se li aplica.

[56] Llei de 5/1985 *de creació del Centre d'Informació i Desenvolupament Empresarial*, DOGC, núm.532, 24-IV-1985.

l'Administració central"[57]. Per tant, per evitar la paralització es mantingueren els dos organismes separats tot i que de fet, les polítiques del CIDEM i el COPCA són complementàries. La política de captació d'inversions (objectiu del CIDEM) té una finalitat d'internacionalització que requereix anar acompanyada del foment de l'exportació (objectiu del COPCA).

El CIDEM i el COPCA compten, per a realitzar una part de les seves activitats, amb el suport d'una xarxa d'oficines exteriors[58] i de centres de promoció de negocis a l'estranger[59].

Un altre departament que ha requerit la creació d'un instrument específic per a la projecció exterior de part de la seva activitat és el de Cultura. L'instrument en concret, el COPEC (Consorci Català de Promoció Exterior de la Cultura), fou creat l'any 1991 després que un augment continuat de les tasques de promoció exterior de la cultura catalana ho aconsellés[60]. Funciona amb una estructura reduïda que, quan ho requereix, aprofita l'estructura dels centres de promoció de negocis del COPCA arreu del món.

---

[57] Declaracions de l'ex-Directora del CIDEM i de la Direcció General de Promoció Comercial, Sra. Anna Birulés, en el curs d'una entrevista realitzada el 2 de juliol de 1991.

[58] Actualment, el CIDEM té oficines a Tòquio, Nova York, i Dusseldorf.

[59] El COPCA té centres de promoció de negocis a Nova York, Los Àngeles, Mèxic, Londres, Copenhagen, Stuttgart, Berlín, Brusel.les, París, Lió, Milà, Lisboa, Moscou, Varsòvia, Budapest, Praga, Tòquio, Beijing, Taipei, Hong Kong, Singapur, Nova Delhi, Santiago de Xile, Montevideo, Buenos Aires, Casablanca, Istambul, Teheran, Dubai i Sydney.

[60] *Decret 4227/91 de 7 de maig, de constitució del Consorci Català de Promoció Exterior de la Cultura*, DOGC, núm.1514, 6.11.1991. En el Consorci, junt amb els departaments de Cultura i d'Indústria i Energia de la Generalitat, hi participen el gremi d'Editors de Catalunya, l'associació d'Editors en llengua catalana, el Consell Català de la Música, l'associació de Galeries d'art de Catalunya, l'associació de productors cinematogràfics i l'associació per la difusió del folklore i el foment de les arts decoratives.

Entre els serveis amb objectius de projecció exterior articulats dins l'estructura dels diferents departaments, l'any 1986, el Departament de Comerç, Consum i Turisme creà el Consorci de Promoció Turística, per a donar suport a les activitats de promoció del sector turístic català.

El Departament de Sanitat creà, l'any 1989, l'Oficina de Cooperació Sanitària amb Europa per a coordinar les relacions del Departament amb entitats i institucions estrangeres. Està adscrita al Gabinet del Conseller.

Finalment, el Departament d'Ensenyament compta amb l'Oficina per a la Cooperació Educativa i Científica amb la Comunitat Europea, adscrita al Gabinet del Conseller, amb la Comissió per a la Promoció de l'ensenyament del català fora del territori de Catalunya i amb el Comissari per a la promoció exterior del català.

3. Les actuacions: projecció exterior i dimensió externa de les competències internes

L'objectiu d'aquest apartat és oferir una visió general del tipus d'actuacions amb dimensió exterior que han estat portades a terme per la Generalitat de Catalunya al llarg de l'última dècada. No es pretén fer una descripció exhaustiva sinó una descripció analítica que permeti conèixer com s'han concretat les necessitats i els interessos subestatals de projecció exterior en el cas català[61].

D'entrada, podem parlar de dos grans grups d'actuacions amb dimensió internacional. Les de projecció exterior pròpiament dita que serien les que persegueixen objectius de tipus general i aquelles altres que són un perllongament extern de les competències autonòmiques i tenen objectius molt més concrets, funcionals i immediats. Dins les primeres cabrien totes les que d'una manera o altra responen a la voluntat política de difondre la identitat nacional i la realitat econòmica catalana a l'exterior. La dimensió exterior, en aquest cas, és part d'un projecte polític ampli i persegueix objectius generals i a llarg termini.

Les segones, tanmateix, serien aquelles en què la dimensió exterior apareix com un mitjà per assolir un fi molt més puntual: l'òptima realització de les competències autonòmiques, millorar la funcionalitat d'una actuació i aprofitar al màxim els recursos disponibles. Són actuacions que s'integren en el dia a dia dels departaments, sense constituir-ne un bloc diferenciat de la resta de polítiques i actuacions.

---

[61] Per a una descripció pormenoritzada de les actuacions exteriors de cada Departament, vegi's el treball de GARCÍA SEGURA (1993b).

El Departament de la Presidència és qui porta la iniciativa de les actuacions de projecció exterior. Així ho explicita el Decret 190/1992 pel qual es creava el comissionat d'Actuacions Exteriors: és al departament de la Presidència a qui correspon "(...) l'exercici de les funcions inherents a la projecció exterior de la Generalitat, d'acord amb les directrius fixades pel Govern i sota la superior direcció del titular del Departament"[62].

A la pràctica, aquesta afirmació esdevé una evidència en dos sentits: a) és un dels departaments més actius a nivell exterior i b) d'ell parteix l'impuls de bona part de l'activitat exterior d'altres departaments. Dèiem abans que les grans línies d'actuació exterior arranquen de la concepció del president Pujol de la necessitat de projecció internacional de Catalunya. A excepció de temes molt puntuals, com puguin ser, per exemple, la cooperació transfronterera en la prevenció d'incendis, o d'aquells casos en què l'activitat d'un departament comporta una dimensió exterior (la promoció comercial o la captació d'inversions), la majoria dels departaments es declaren "deutors" de la iniciativa de Presidència: Presidència és qui inicia els contactes i crea els marcs de cooperació a partir dels quals es desenvolupen els vincles sectorials concrets. És també qui determina les àrees i el socis prioritaris. Veiem també que en el Departament de la Presidència és on s'estableix la coordinació, quan existeix, de l'activitat internacional.

Per tal de realitzar els objectius de defensa de la identitat nacional i de competitivitat internacional, Presidència porta a terme diferents tipus d'actuacions de projecció internacional.

Un primer bloc el constitueix l'establiment de programes de cooperació multisectorial amb altres regions amb les quals l'existència de trets comuns i múltiples interessos convergents aconsellen la cooperació. Presidència detecta les necessitats i/o les

---

[62] DECRET *190/1992, de 14 de setembre, pel qual es crea el càrrec de comissionat per a Actuacions Exteriors i se li atribueixen funcions*, DOGC 1647 de 21 de setembre de 1992.

oportunitats, estableix els contactes inicials, aporta el suport logístic i tècnic i afavoreix la integració d'altres departaments en els grups de treball sectorials. En són exemples, d'entre molts altres, el programa "4 Motors per a Europa"[63], "L'Euroregió"[64] o "La ruta d'altes tecnologies de l'Europa del sud"[65].

Un segon bloc el constitueixen les relacions de cooperació de caràcter general que s'insereixen dins el marc d'una "declaració conjunta"[66] o que deriven de relacions bilaterals amb altres regions[67].

El tercer tipus d'activitats de projecció exterior són les de participació en associacions, conferències, organitzacions o altres institucions d'objectius i funcions molt diversos però en què el fet transfronterer i les relacions de veïnatge hi juguen un paper clau, per exemple, la Comunitat de treball dels Pirineus (1983)[68], la Conferència de les Regions Perifèriques Marítimes de la Comunitat

---

[63] Programa de cooperació multisectorial iniciat l'any 1988 amb les regions de Badden-Württemberg, Rhône-Alpes i Lombardia.

[64] Programa de cooperació de caràcter general (multisectorial) iniciat l'any 1991 amb les regions de Midi-Pyrénées i Languedoc-Roussillon.

[65] Agrupació europea d'interès econòmic regida pel reglament CEE 2137-85 de 25 de juliol de 1985, la llei n°89-377 de 13 de juny de 1989 i tots els textos subsegüents. En formen part les regions franceses de Midi-Pyrénées, Languedoc-Roussillon, Provence-Alpes-Côte d'Azur, les italianes de Piamonte, Liguria i Lombardia i Catalunya i la Comunitat Valenciana.

[66] Per exemple, les declaracions conjuntes amb Rhône-Alpes (1988),Baden-Württemberg (1989) i Midi-Pyrénées (1989).

[67] S'han establert vincles bilaterals amb la regió francesa de Lorraine, les regions belgues de Flandes i Wallònia, amb el País de Gal.les i amb els països nòrdics (Suècia, Noruega, Finlàndia i Dinamarca).

[68] La data entre parèntesis indica el moment en què Catalunya entrà a participar-hi. Per a una descripció detallada de les funcions i objectius de cada una d'elles, vegeu el treball de GARCÍA SEGURA (1993b).

(1986), l'Associació de les Regions Frontereres d'Europa (1987), l'Associació Europea de Regions de tradició industrial (1988), l'Assemblea de les Regions d'Europa (1989), l'Institut Europeu Interregional del Consum (1989), la Conferència Europea de Regions vitícoles i la Conferència "Europa de les Regions".

El quart bloc d'activitats el formen aquelles d'impuls als contactes exteriors d'iniciativa privada. Són les actuacions de la Generalitat que van encaminades a encoratjat les trobades d'empresaris industrials, d'empresaris turístics, de grups d'animació cultural i d'organismes culturals catalans amb els seus homòlegs d'altres països.

Un cinquè bloc és el format per les actuacions que persegueixen la promoció de la presència catalana al món, per exemple, els contactes amb els Casals catalans (que es dediquen a tasques molt variades que van des de l'assessorament als immigrants catalans fins a l'organització d'actes culturals).

Finalment podem parlar de les actuacions de cooperació amb el Tercer Món. El Govern de la Generalitat aprova cada any una partida d'ajut al Tercer Món[69]. La seva distribució es fa a través de les organitzacions no governamentals per al desenvolupament. S'han definit dues àrees prioritàries: Amèrica Llatina i Àfrica. Els objectius de la cooperació internacional per al desenvolupament de la Generalitat són fomentar el creixement econòmic d'aquests països, incidir en el camp social i millorar les seves condicions de vida. A més d'aquesta partida específica, alguns departaments dediquen també part del seu pressupost a l'ajut al desenvolupament i porten a terme tasques de cooperació[70]. Així Sanitat sufraga la

---

[69] Aquesta partida pressupostària va començar amb 7 milions de pessetes l'any 1986 i ha arribat fins a 450 milions en el pressupost de 1995.

[70] Comptabilitzant el total de partides pressupostàries assignades pels diferents departaments i d'altres que, encara que no hi estan assignades, s'hi dediquen, la Generalitat considera que la xifra dedicada a la cooperació internacional arriba als mil milions de pessetes (1995).

participació de metges que treballen en la sanitat pública en operacions d'urgència o costeja les intervencions quirúrgiques d'alguns refugiats. El Departament de Benestar social treballa en temes relacionats amb la integració dels immigrants, per exemple, porta a terme campanyes de sensibilització de la població per aconseguir una millor integració[71]. Indústria co-finança, amb la Unió Europea, algunes missions d'empresaris, dirigides a potenciar inversions en països en vies de desenvolupament i que es consideren de cooperació al desenvolupament.

A part de tots aquests tipus d'actuacions, Presidència compta amb un altre mecanisme important de projecció exterior que serveix per a potenciar els objectius de moltes de les actuacions descrites fins ara. Ens referim als viatges del President de la Generalitat[72]. Els objectius i les activitats varien en cada cas: des dels viatges amb objectius polítics generals (inclouen tasques de representació oficial, audiències i entrevistes amb càrrecs polítics), als d'objectiu bàsicament econòmic (solen incloure missions d'empresaris) o cultural, fins aquells més puntuals d'aprofundiment i eixamplament de vincles ja existents (participació periòdica en xarxes i organismes de cooperació).

Pel que fa al segon gran bloc d'actuacions exteriors, aquelles que tenen objectius funcionals, concrets i puntuals, val a dir que són tan diverses com diverses són les funcions dels departaments. També és molt diferent el volum d'actuacions de cada Departament amb

---

[71] Aquest tipus d'activitats també són considerades com a ajut al desenvolupament (segons el Comitè d'Ajut al Desenvolupament del l'OCDE).

[72] En el període gener 81-juliol 95, el President ha realitzat 226 sortides a l'estranger. D'aquestes, 174 han tingut com a destí algun país de l'Europa comunitària. França és el país més visitat (75 viatges), seguit d'Alemanya (39), Bèlgica (23) i Itàlia (20). La segona àrea geogràfica més visitada ha estat l'Europa no comunitària, amb Suïssa al capdavant (15 visites). Vegeu els annexos. (Les informacions utilitzades en aquest apartat ens han estat subministrades per la Subdirecció General de Mitjans de Comunicació de la Secretaria General, Departament de la Presidència.)

dimensió exterior i depèn de les tasques i funcions que, en cada cas, tenen encomanades. Igualment, varia el nivell de coordinació i de continuïtat de les actuacions exteriors. Mentre que per a alguns són esporàdiques, per a altres, el manteniment de contactes exteriors regulars els ha portat a la creació d'estructures específiques per a fer-se'n càrrec (encara que es concretin únicament en l'establiment d'un responsable de les actuacions exteriors).

A nivell qualitatiu, podem classificar totes aquestes actuacions en quatre categories: un primer grup d'actuacions exteriors serien les que busquen l'homologació i l'aprenentatge de models, tècniques, serveis i coneixements que puguin ser aplicats a Catalunya; el segon grup de contactes exteriors són els que van dirigits a establir relacions de cooperació funcional per a portar a terme actuacions conjuntes amb regions veïnes (extinció d'incendis, lluita contra el tràfic de droga, etc.); en tercer lloc podem parlar dels contactes que tenen com a objectiu millorar la formació, i a través d'ella la competitivitat, dels treballadors catalans (intercanvis d'estudiants i professors, programes de mobilitat laboral, etc.); finalment, en quart lloc, hi ha un bloc d'actuacions orientades a contribuir a la internacionalització de l'economia catalana que té un vessant clau de difusió i de promoció (per exemple les encaminades a la captació d'inversions o al foment de l'exportació catalana).

Donada la peculiar natura de les activitats de projecció exterior subestatal, s'han hagut d'anar buscant els mecanismes adients per tal de formalitzar, quan s'estima oportú, les relacions engegades. Això no sempre és necessari i la manca de formalisme de la majoria dels contactes és un tret característic. La funcionalitat ho aconsella. En les primeres etapes, la recerca de fórmules possibles ha estat una tasca difícil i complexa perquè es tractava d'un terreny verge i per les reticències que qualsevulla actuació autonòmica amb dimensió exterior aixecava en el Govern central. Així s'arribà a algunes de les fórmules adoptades per a revestir els programes de cooperació, per exemple, les "declaracions conjuntes" o els "protocols de cooperació" que "(...) són instruments que no tenen cap valor jurídic sinó que tenen un valor essencialment polític, és a dir, són

l'expressió escrita d'una voluntat de cooperar. No tenen la voluntat de ser un tractat internacional, evidentment seria absurda, ja que no tenim competències, però sí marquen unes línies polítiques en les quals es poden moure els departaments".[73] Un altre exemple paradigmàtic, al qual ja ens hem referit, és el de la naturalesa jurídica d'entitats com el COPCA i el CIDEM i les seves respectives oficines exteriors.

[73] Declaracions del Sr. Joaquim Llimona (entrevista concedida el 29/07/91).

4. Catalunya i el món: les àrees prioritàries

A nivell de discurs polític, tradicionalment, les àrees destacades pel que fa a l'actuació exterior catalana han estat Europa (concedint una dimensió important a l'Europa mediterrània) i Iberoamèrica. Això no implica que en determinats temes no siguin unes altres les àrees escollides (per exemple, Estats Units i/o Japó, en temes econòmics i industrials).

A nivell real però, la concentració de les actuacions és tan desigual que ens podríem aventurar a parlar d'una àrea prioritària, l'Europa comunitària, amb una segona dimensió, l'Europa del sud i l'altra riba de la Mediterrània i d'una àrea secundària, encara que definida també com a prioritària per raons contextuals, Iberoamèrica[74].

4.1. Europa, l'espai regional de Catalunya

Europa serà el lema per excel.lència del discurs polític de Pujol pel que fa a la projecció de Catalunya així com la destinació prioritària de la seva activitat. L'Europa comunitària és el marc geogràfic i històric de Catalunya i és l'àmbit en què ha de desenvolupar-se la seva activitat internacional. És l'espai on ha de projectar-se per tal d'expandir i realitzar la seva identitat nacional i la seva economia. Europa serà també utilitzada per a posar de relleu la idiosincràsia de Catalunya respecte d'Espanya. Lligat al tema d'Europa trobarem una

---

[74] Tradicionalment Pujol ha parlat d'Europa i Iberoamèrica com a àrees prioritàries de l'acció exterior catalana. La Mediterrània apareixia fins fa poc com la dimensió sud d'Europa i no separadament com l'hem situada nosaltres. Si l'hem separada és per la importància que darrerament estan assolint les qüestions relacionades amb la riba sud. També a nivell de discurs, es pot puntualitzar que, l'any 1993, el comissionat per Actuacions Exteriors declarà que les àrees principals eren Europa, Estats Units i Japó i Iberoamèrica.

clau de la concepció internacional de la Generalitat, el regionalisme, que serà articulat a través de l'Europa de les regions.

Catalunya, afirma Jordi Pujol, és " (..) el país més europeista d'Espanya, per raons històriques i culturals i per vocació política"[75]. L'europeisme forma part de la cultura catalana, "(...) forma part de la nostra forma de ser, de la nostra partida de naixement, fa més de mil anys"[76], no és, per tant, el resultat d'una conjuntura política ni d'una moda. L'europeisme polític del Govern de la Generalitat està profundament arrelat en la societat civil i troba part de la seva força en la correspondència d'aquest europeisme en la societat, els industrials i els homes de negocis[77].

Al sentiment històric i cultural s'uneixen raons de tipus econòmic: el creixement econòmic de Catalunya està estretament lligat a la integració a Europa. La tradició industrial de Catalunya la fa similar a les regions europees més industrialitzades.

Al darrere de l'europeisme de la Generalitat, present fins i tot durant l'etapa de la dictadura, al marge dels motius ja esmentats, en alguns moments hi ha hagut una estratègia política concreta; l'europeisme, que sens cap dubte és una opció sòlida en si mateixa, té també un vessant reivindicatiu respecte a la política exterior espanyola: la seva utilització per desmarcar-se de la importància concedida per la política exterior espanyola a les especials relacions amb Amèrica Llatina. Pujol referint-se a les opcions no europees de la política exterior espanyola afirma: "(...) Personalment, penso que

---

[75] "Clausura del II Simposi Internacional sobre temes ibèrics", Zürich, 9 de març de 1984, *Op.cit.*, vol.11, p.116.

[76] *Op.cit.*, p.118.

[77] "Inauguració del Casal d'Europa a Sabadell", 5 de maig de 1983, *Op.cit.*, vol.5, p.244.

això és música celestial, que Espanya, o opta per la política europea o no té realment alternativa"[78]

A través de l'europeisme, la Generalitat reivindica un espai exterior dins la política exterior estatal que li sigui més proper culturalment però sobretot econòmicament[79]. La concepció d'Europa que és té des de la Generalitat de Catalunya va molt en la línia de la lluita que es lliura, a nivell intern, per a l'obtenció d'una major autonomia. A través d'Europa, de l'Europa de les regions, Catalunya trobarà un espai de desenvolupament més d'acord amb les seves aspiracions autonòmiques[80]. Cercarà i trobarà a Europa, abans que no pas a Espanya, el reconeixement sense ambigüitats del fet regional. En aquest sentit, l'Europa de les regions i la seva acceptació per part d'altres governs europeus contribuirà que el Govern espanyol s'acostumi al fet regional i deixi de veure-hi indicis de reivindicacions que posen en perill la unitat de l'estat. Tot i això, Catalunya no ha utilitzat els fòrums regionals europeus per a discutir la problemàtica de les seves relacions amb el Govern central.

Catalunya participarà dinàmicament en tots els congressos, simposis, conferències i associacions regionals a nivell europeu (Congrés d'Europa dels ciutadans, Conferència de Poders locals i regionals del Consell d'Europa, Comunitat de Treball dels Pirineus, Assemblea de les Regions d'Europa, Assemblea de les Regions Frontereres d'Europa, etc.). Cal destacar el paper dinàmic i capdavanter de Catalunya i del President Pujol en l'associacionisme regional europeu. Catalunya no ha estat una regió més d'entre les dues-centes que hi ha a nivell europeu sinó que ha portat a terme un

---

[78] "Inauguració de la jornada 'Espanya-CEE'", 21 de gener de 1983, Op.cit., vol.5, p-14.

[79] Vegeu, "Inauguració del Casal d'Europa a Sabadell", 5 de maig de 1983, *Op.cit.*, vol 5.

[80] Vegeu, "Cloenda de les Jornades 'L'impuls regional en l'horitzó europeu del 1992'", Barcelona, 14 d'octubre de 1988, *Op.cit.*, vol.19.

rol de motor en la creació i desenvolupament d'aquestes iniciatives associacionistes.

El tema de l'Europa de les regions, present des dels inicis de la presidència de Jordi Pujol, ha pres major amplitud a partir de la segona meitat de la dècada dels vuitanta, conforme a l'evolució de la realitat regional europea. El regionalisme, que va començar com a instrument tècnic de planificació econòmica i ràpidament anà passant cap a plantejaments de tipus polític, és entès com un fet positiu, creador, generador d'il.lusions i d'idees i sobretot d'aproximació a les realitats dels problemes que comparteixen les entitats regionals europees. Pujol parla de la necessitat de donar una bona sortida jurídica a un fet polític tan important com és el regional; calen solucions tècnico-jurídiques intel.ligents.

En conclusió, l'Europa comunitària es presenta com l'espai de projecció internacional de Catalunya per excel.lència; primer per tots els vincles geogràfico-històrics i culturals tradicionals i, segon, per la dimensió política i econòmica de pragmatisme que li afegeix actualment el desenvolupament del fet regional.

4.2. La Mediterrània: la dimensió sud d'Europa

La dimensió mediterrània de la projecció exterior catalana s'inscriu dins l'eix europeu i reflecteix dues concepcions de l'àrea. La primera i més utilitzada, es refereix exclusivament a la riba europea del Mare Nostrum. La segona ho amplia als països del Magrib. En una i altra la Mediterrània oriental queda al marge de l'escenari d'acció, tot i ser considerat un dels focus de major inestabilitat regional. L'ampliació nord-africana és reflex d'una voluntat incipient de, en abordar l'espai mediterrani, considerar els països, les polítiques i dinàmiques dels quals no poden ser ignorades pels europeus de la riba nord. És un objectiu conseqüent amb el repte de garantir la seguretat regional a través del creixement econòmic.

L'Europa mediterrània és un espai ple de potencialitats però endarrerit respecte l'Europa del nord, és "el sud del Nord".

L'actuació exterior catalana anirà a buscar el desenvolupament i realització d'aquestes potencialitats. Però és també "el nord del Sud" respecte el Magrib i això l'obliga a aprehendre el doble vessant per a buscar solucions adients als reptes regionals (geo-polítics, demogràfics, econòmics, ecològics i sòcio-culturals). L'Europa mediterrània no pot tancar-se en l'espai europeu perquè el Magrib està abocat cap a ella. Més que una opció és una necessitat imperiosa. La relativa novetat de les demandes fa que haguem de parlar de "fase de formulació" de la política mediterrània autonòmica. No s'està ni de bon tros en un estadi de programació i desenvolupament de projectes i xarxes estables de contactes equivalent al de la política europea mediterrània. De moment, és una aposta de futur, però amb una entitat cada cop més forta. La Generalitat contempla la globalitat de la regió i, tot i que en la Mediterrània hi ha una zona que és considerada d'especial interès per a Catalunya -la que engloba el nord d'Itàlia, el sud de França i la costa mediterrània d'Espanya, el denominat "Arc Llatí"-, això implica incloure-hi la riba sud. Tot i amb això la idea de compromís amb el Magrib és cada cop més recurrent en la concepció global de la regió mediterrània de la Generalitat[81].

Malgrat aquest paper de moment secundari, el Magrib ja ha estat destí de l'acció exterior de la Generalitat. El 1991 el President Pujol anà a Tunísia en un viatge, el primer que realitzava a un país africà, amb un triple objectiu: cultural, econòmic i polític. La idea de fons que es llençà fou que el desenvolupament magrebí és també un objectiu dels veïns de la riba nord en tant que tindrà repercussions directes en la competitivitat de l'Europa mediterrània i en la contenció dels fenòmens migratoris dels països magrebins. D'altra banda, al 1994 el President tornà a visitar un país del Magrib, en aquesta ocasió, Marroc i ho va fer en dues ocasions. La primera va ser una visita oficial durant la qual va mantenir entrevistes amb el rei marroquí, el Primer Ministre i els ministres de Comerç,

---

[81] Així ho demostren les declaracions fetes per diferents responsables de la Generalitat en la seva participació als nombrosos simposis sobre la Mediterrània celebrats a Barcelona en els últims temps. Vegeu GARCÍA SEGURA (1995).

Indústria, Artesania i Comerç Exterior, de Finances i Inversions i de Turisme. La segona fou efectuada amb motiu de l'assistència a la cimera econòmica d'Orient Mitjà i Nord d'Àfrica.

4.3. Iberoamèrica: l'especificitat de l'aproximació catalana

Iberoamèrica és l'altre àmbit geo-polític que, junt amb el central, Europa, apareix en el discurs de Jordi Pujol amb una certa entitat pròpia, més enllà del fet puntual d'un viatge o de la recepció d'un mandatari estranger. Al contrari que Europa, Iberoamèrica és una àrea geogràfica, econòmica, política i cultural que apareix en relació a la pertinença de Catalunya a l'Estat espanyol. Catalunya es planteja el tema de les seves relacions amb Iberoamèrica des del moment que aquesta és una opció de la política exterior espanyola, no per iniciativa pròpia. Així com Europa era una opció de Catalunya, al marge que també ho sigui d'Espanya, Iberoamèrica només ho és perquè és una opció de política exterior espanyola. Catalunya reacciona davant aquest fet.

De les referències que es troben en el discurs de Jordi Pujol sobre Iberoamèrica cal destacar dos elements principals: d'una banda, en alguns moments, l'opció del Govern espanyol, de manera suau i sense menyspreu, apareix qualificada com a "tercermundista"; de l'altra, Catalunya proposa una aproximació diferent al tema iberoamericà.

En el primer aspecte, la postura catalana no és tant un rebuig per aquestes opcions com un carta a favor d'Europa. El tema central és, pel Govern de la Generalitat, la defensa de la tradició europeista de Catalunya i l'europeïtzació d'Espanya a través de la integració (econòmica, política i institucional) a Europa.

El segon element és el que ens permet de conèixer quin és l'enfocament del Govern de la Generalitat respecte a Iberoamèrica. El primer que cal destacar és el reconeixement d'un sentiment diferenciat respecte el d'Espanya: "Nosaltres, els catalans, al menys una part important del contingut polític català, no ens podem sentir

vinculats amb Hispanoamèrica o Iberoamèrica de la mateixa forma que la resta d'Espanya, perquè hi ha un fet lingüístic diferencial i perquè (...) nosaltres, durant el segle XVII, estiguérem totalment absents de la idea d'Amèrica"[82]. Per tant, l'aproximació catalana a Iberoamèrica ha de ser específica, distinta a l'espanyola, ja que les dades de partida ho són. Amb tot, cal entendre que no són opcions incompatibles. Tot el contrari, respectant les identitats de cadascuna es poden lligar: "(...) la Generalitat procura que el poble de Catalunya tingui una voluntat de projecció exterior, vers Europa evidentment, i també, per moltes raons, per vincles històrics, volem que sigui també molt intensa vers Llatinoamèrica."[83]

L'actuació de Catalunya vers Iberoamèrica haurà d'estar basada en el pragmatisme més que en la cultura. L'absència de funcionalitat és vista com un problema tant per les relacions de Catalunya amb Iberoamèrica com per les d'Espanya. Apareix aquí un element de crítica respecte a l'actuació espanyola de la qual es considera que, moltes vegades, té molta retòrica i poc contingut. Segons Pujol s'ha basat massa en allò estrictament cultural i estrictament lingüístic. En contraposició, reclama una política més realista, capaç de recaptar resultats concrets: menys discursos i més presència real a Iberoamèrica. El Govern de la Generalitat impulsa aquesta presència activa, viva, a través d'actuacions que intenten implicar els empresaris i que afavoreixen els contactes inter-universitaris.

Es tracta d'assumir una opció que és clau per l'Estat espanyol però marcant clarament el lloc que ocupa en les prioritats de la Generalitat de Catalunya i, sobretot, destacant el caràcter distint que aquesta li confereix respecte a l'aproximació espanyola. Catalunya, que no se sent ni obligada ni còmoda en els discursos de tipus

---

[82] "Sessió acadèmica de l'Institut Català de Cooperació Iberoamericana", 12 d'octubre de 1983, *Op.cit.*, vol.5, p.346.

[83] "Acte acadèmic del Dia de la Hispanitat", Palau de la Generalitat, 11 d'octubre de 1986, *Op.cit.*, vol.16, p.150.

històrico-cultural, proposa fonamentar les relacions en uns contactes (econòmics, universitaris...) profitosos per ambdues parts.

5. Les relacions entre el govern central i la Generalitat respecte a l'actuació exterior de Catalunya: de la reacció negativa a l'acceptació relativa

Les actuacions exteriors subestatals han estat tradicionalment considerades arreu del món com a conflictives o, com a mínim "molestes" per a les Administracions centrals i per als òrgans centrals de política exterior de l'estat. Les primeres reaccions són d'alerta i de fre. Amb la generalització de les actuacions exteriors subestatals, aquestes reaccions quasi-viscerals es van eliminant a mesura que es tenen més elements per a jutjar els resultats i les seves implicacions internes i externes. La pràctica comparada també ha ajudat a esborrar les recances d'aquells països que experimentaven més tardívolament la tendència subestatal a projectar-se sobre l'escenari internacional. Malgrat que aquesta evolució positiva també ha afectat Espanya, el terreny no està completament normalitzat.

En aquest apartat volem analitzar quin és el clima de les relacions entre l'Administració autonòmica catalana i la central a partir de les actuacions exteriors de Catalunya. Deixarem de banda aquí l'aspecte jurídic de la conflictivitat competencial entre ambdues Administracions a partir de les actuacions exteriors autonòmiques - que ha estat introduït en la segona part- i ens centrarem en els aspectes polítics. Com veurem, les actuacions exteriors subestatals que més polèmica han aixecat són aquelles amb elevat un grau de voluntat política de projecció exterior.

Els primers anys estigueren plens de situacions difícils i incòmodes per ambdues parts. L'Administració central se sentia desafiada i percebia amenaçada la unitat de la seva política exterior. L'Administració autonòmica catalana sentia com les seves competències eren retallades en ser-li negada la dimensió

internacional, bàsica per a desenvolupar-se plenament en un món global. Podem trobar indicis d'aquestes situacions en la premsa i en algunes declaracions de fonts que mai no volen ser citades.

Deixant de banda els temes que foren resolts, o estan pendent de ser-ho, en el Tribunal Constitucional i fent abstracció de les "batalles" polítiques puntuals, podríem dir que els antagonismes que han sorgit han tingut sempre com a punt de partida tres tipus d'actuacions: 1) l'obertura de les oficines exteriors[84]; 2) les declaracions polítiques, siguin o no sobre política exterior, fetes per les autoritats autonòmiques durant els seus desplaçaments a l'estranger[85]; i 3) la no-comunicació, a les autoritats de l'Administració central, de la celebració d'actes o activitats a l'estranger per part de les autoritats autonòmiques. Hi ha un darrer tema que ha provocat malestar en el Govern central, però del qual no és pot acusar, almenys directament, el Govern autonòmic català: l'excessiva celebració i consideració que han rebut certes visites del President de la Generalitat a l'exterior per part de les autoritats o mitjans econòmics dels països visitats[86].

En els últims anys, en bona part gràcies a les dimensions i forma que ha anat prenent el fet regional en el si de la Unió Europea i, gràcies també, a l'actitud receptiva o, com a mínim, serena dels altres estats membres davant l'empenta política de les seves regions

---

[84] *El País*, 9/4/88, p.18. Informació de Ramon Vilaró.

[85] Així, l'Administració central, ha denunciat en reiterades ocasions "l'ambigüitat de Jordi Pujol en els seus viatges" i el fet que els missatges de Pujol a vegades "es feien amb menyspreu tàcit o explícit vers altres comunitats espanyoles". Fonts de l'Administració de l'estat afirmaven respecte d'això: "(...) en cap cas s'accepta que Pujol tingui carta blanca per a criticar el Govern en les seves sortides a l'estranger. Comerç el que vulgui, ara bé, accions diplomàtiques, cap". *El País*, 3/2/89, p.24, informació de José Antich.

[86] En aquest sentit les mateixes fonts declaraven que no els agradava el fet que "els responsables bancaris i empresarials dels països visitats es quedessin amb la impressió que era un Cap d'estat qui els visitava i sol.licitava inversions". *El País*, edició internacional, 19/9/88, pp.12 i 13. Informació de F.J.

i de les seves actuacions i contactes exteriors, s'han anat llimant les diferències. Avui, el primer que cal esmentar respecte d'això, és l'existència de dues impressions diferents segons ens atenguem a les declaracions de l'Administració autonòmica[87] o al seguiment del tema a través de la premsa. En el primer cas, hi ha una absoluta coincidència entre totes les declaracions en assenyalar la inexistència de conflictivitat, mentre que la premsa encara es fa eco d'un cert clima de malestar de l'Administració central i de l'existència de certes desavinences entre els dos nivells de l'Administració sorgides arran de les actuacions exteriors de les comunitats autònomes (en general, no exclusivament de Catalunya).

Entrant en el que podíem dir el "sentir" de l'Administració autonòmica hem de destacar que és evident que es vol deixar reflectir un clima de "cordialitat". De manera generalitzada, en tots els departaments es respon negativament a la pregunta sobre si existeixen o han existit problemes amb l'Administració central arran de les actuacions de projecció exterior. En general les respostes són escarides: un "no", sense més comentaris, és la norma. En alguns casos hi ha algunes explicacions més, que fan referència a la importància de mantenir oberts els canals de comunicació i d'informar de les activitats programades les ambaixades espanyoles en els països estrangers en què tinguin lloc. En la mateixa línia i anant fins i tot una mica més enfora, en alguns temes, hi ha indicis de col.laboració entre els dos nivells de govern, per exemple en la promoció comercial.

Sense enfosquir gaire l'ambient de voluntat cooperativa, hi ha al.lusions a l'existència d'espais de conflictivitat, si bé es tracta de temes ja superats i de qüestions ja resoltes. Cal dir que la major part d'aquestes crítiques les hem trobades en les alocucions del President. Les crítiques de Pujol a l'actitud del Govern central en el tema de l'actuació exterior catalana són directes i lligades a qüestions específiques però revelen l'existència de quatre temes de

---

[87] Fem referència a les respostes obtingudes en les entrevistes i qüestionaris que realitzàrem per a l'elaboració d'aquest estudi.

fons; els dos primers tenen a veure amb les motivacions de l'actuació internacional de Catalunya i els dos últims amb l'actitud del Govern central envers ella: 1) la ineficàcia de l'Administració central per a defensar alguns interessos autonòmics[88]; 2) la insatisfacció derivada de l'asimetria regional[89]; 3) l'oposició sistemàtica a l'actuació autonòmica de dimensió internacional[90]; i 4) l'actuació per reacció del Govern central i la seva actitud "*metooista*"[91].

Els qüestionaris del COPCA i de la Direcció General de Promoció Comercial es refereixen -com a conflictes- als problemes que existiren l'any 1987 quan es va crear el COPCA. En aquells moments hi hagué una dura "batalla" política arran de dues visions enfrontades: des del punt de vista de la Secretaria d'Estat de Comerç, les competències de promoció comercial eren exclusives de l'estat, quan tenien una projecció internacional, mentre que

---

[88] Vegeu, per exemple, la crítica a les polítiques nacionals de promoció turística ("Presentació del llibre blanc del Turisme", Palau de la Generalitat, 15 de febrer de 1984, *Op.cit.*,vol.11, p.63) o a la ineficàcia en la posta en marxa del conveni marc de cooperació transfronterera ("Inauguració del Congrés de l'Associació de Regions Frontereres Europees", Barcelona 2 de novembre de 1989, *Op.cit.*, vol.20, pp.306-318).

[89] Vegeu les referències comparades a "Conferència sobre 'Eslovènia i Catalunya'", Universitat de Ljubljana, 21 de novembre de 1987, *Op.cit.*, vol.18, p.226.

[90] Vegeu, per exemple, les crítiques a l'actitud del govern central a propòsit de la celebració d'unes jornades sobre la cultura catalana a Alemanya a "Inauguració del curs d'Amics de la UNESCO", 17 d'octubre de 1983, *Op.cit.*, vol.5, p.357.

[91] Vegeu pàg. 17. Vegeu, també, per il.lustrar aquest tipus de crítiques, les referides a les postures dels Govern espanyol i francès respecte a la cooperació transfronterera ("Discurs d'obertura de la 7ª sessió plenària de la Comunitat de Treball dels Pirineus", Camprodon, 5 de maig de 1989. *Op.cit.*, vol.20, pp. 107-108), o les dirigides a propòsit de les iniciatives en política mediterrània ("Inauguració del Simposi sobre 'Moviments humans a la Mediterrània Occidental', Palau de la Generalitat, 7 de novembre de 1989, *Op.cit.*, vol. 20, p.330).

l'Administració autonòmica defensava que no tenia sentit parlar de promoció comercial a nivell autonòmic si es negava la possibilitat de dotar-la de la dimensió internacional que requereixen els seus objectius. Avui ja són circumstàncies passades i existeix un grau de col.laboració satisfactori amb l'Institut Espanyol de Comerç Exterior (ICEX) fins al punt de començar a realitzar activitats conjuntes.

A nivell de premsa, sembla que aquesta quasi absoluta normalització encara no ho és tant. Les referències a un clima de conflicte o malestar segueixen apareixent, encara que de forma esporàdica, periòdicament. Cal notar que la majoria de les polèmiques i/o conflictes que transmeten els diaris estan relacionades amb l'actuació exterior presidencial, és a dir, aquella amb més elements de representativitat i significació política. En general l'estat reclama més informació sobre les actuacions autonòmiques amb projecció exterior i més coordinació amb les actuacions de l'estat i els exigeix que respectin els interessos globals d'Espanya.

Però cada cop més, el Govern central ha anat optant per actuar amb prudència i no fer comentaris. Per exemple, arran de la creació dels "Quatre motors", la premsa recollia que Felipe González havia comentat amb el ministre Almunia que "donada la situació en què es troba el procés europeu, no és convenient adoptar postures radicals, especialment quan els governs d'altres països implicats guarden silenci[92]".

Per tant es pot concloure que és un tema en què, en relació als inicis, s'ha aconseguit un alt grau de normalització però en el qual encara queda camí per recórrer. Semblen clares dues coses. En primer lloc, la Generalitat, sense cedir en el que considera els seus interessos bàsics, manifesta una bona disposició a fer el possible per eliminar els elements potencialment conflictius de la seva projecció exterior. Aquesta actitud li és molt més profitosa ja que el Govern central si se sent "atacat" o sent amenaçada la unitat de la política

[92] *El País*, 10/6/90, pp.1 i 21, informació de José Antich.

exterior es tanca en banda frenant i dificultant tota iniciativa exterior autonòmica.

En segon lloc, malgrat l'actitud d'alerta, el Govern central també està més obert que en èpoques anteriors ja sigui perquè el costum ha eliminat el factor sorpresa, perquè ha tingut ocasió de comprovar els efectes de les actuacions exteriors autonòmiques, perquè la dinàmica de l'Europa de les regions l'ha portat a assumir, amb normalitat, un fet que és una realitat a nivell de la Unió Europea i que no preocupa els governs dels altres estats membres o perquè la resolució dels conflictes competencials i l'evolució de la doctrina del Tribunal Constitucional l'han obligat a no considerar competència exclusiva de l'estat tota actuació amb una dimensió internacional. Bona prova d'això és la recent creació d'alguns instruments de col.laboració entre l'estat i les comunitats autònomes en matèria d'actuació exterior que donen solucions a problemes plantejats anteriorment per la projecció exterior subestatal o que introdueixen una incipient col.laboració de les comunitats autònomes en la formació de la política exterior de l'estat, encara que limitada als afers relacionats amb la Unió Europea[93].

[93] Existeixen tres tipus d'instruments de col.laboració: a) els convenis-marc, b) les comissions (*ad hoc* o de seguiment) i c) les conferències sectorials.

CONCLUSIONS

La projecció exterior de Catalunya guarda una indissoluble connexió amb la dinàmica del sistema internacional contemporani en ser la globalització i la regionalització que el caracteritzen la causa més primigènia de la projecció exterior subestatal. Tanmateix, la dinàmica del sistema internacional contemporani no afecta totes les entitats polítiques subestatals de la mateixa manera. Calen una sèrie de condicions mínimes perquè aquestes puguin ser-hi sensibles (alt nivell de desenvolupament industrial, consolidació democràtica). A partir d'aquests mínims, la combinació d'altres causes que tenen l'origen a nivell de subsistema regional, estatal o autonòmic farà que l'interès per les actuacions amb dimensió exterior ocupi un espai més o menys important en el conjunt de l'actuació autonòmica. En el cas de Catalunya es combinen l'entorn creat per l'organització territorial de l'estat espanyol i la distribució competencial, la identitat nacional catalana i l'asimetria econòmica positiva de Catalunya respecte al conjunt espanyol. Tot això, afegit a una ferma voluntat política, molt personalitzada, ha donat lloc a una actuació exterior activa, dinàmica i en constant creixement que començà fa més de deu anys i que ara es pot presentar ja com a tendència consolidada.

La projecció exterior de Catalunya és, d'una banda, la resposta a la voluntat del Govern de la Generalitat de treballar per enfortir la identitat nacional catalana i per assolir la competitivitat internacional de la seva economia. D'altra banda, la dimensió internacional és obligada quan es van dotant de contingut les competències autonòmiques.

Com a conclusió de l'estudi presentat podem dir, en primer lloc, que les actuacions exteriors de Catalunya són una manifestació d'un fenomen que es dóna arreu del món i, evidentment també en l'Europa comunitària: l'interès creixent de les entitats regionals a projectar-se sobre l'escenari internacional. Això ha permès que les

reticències que, en una primera etapa, aquestes actuacions regionals despertaven en els seus respectius estats s'hagin anat adormint amb una relativa rapidesa i sense provocar greus conseqüències. La influència de l'actitud de països amb experiències similars però de més llarga tradició de projecció exterior regional ha resultat molt positiva per a la normalització, en el cas espanyol; tal com ha resultat, en general, el procés d'integració europea i la dinàmica de l'Europa de les regions.

Tanmateix aquesta evolució vers la normalització no solament ha estat resultat dels contactes i influències externes sinó que ha estat l'efecte de la voluntat política autonòmica sumada a l'empenta de la necessitat funcional d'aquestes activitats amb dimensió exterior. Des que s'iniciaren les actuacions exteriors de la Generalitat no han fet més que multiplicar-se quantitativament i qualitativa. Això ha demostrat que anaven més enllà del "jo també-isme", del seguiment emulatiu del que feien altres entitats polítiques subestatals arreu del món, i que responien a unes necessitats reals.

La funcionalitat ha aconsellat la moderació, la prudència, la negociació i la conciliació amb les autoritats del Govern central. Però no la renúncia a l'espai internacional. Ha estat una tasca de passes petites però constants. S'han buscat amb imaginació les millors fórmules possibles per esquivar negatives i bloquejos per part del Govern central. Aconseguir esborrar l'etiqueta de conflictivitat ha estat, a la vegada, un objectiu i una eina per anar obrint més camí i per aconseguir una eficàcia real. Queden temes per a resoldre i en van sorgint de nous. Però els precedents existents en la solució dels conflictes plantejats fan preveure una evolució sense grans sorpreses, ni en un sentit ni en un altre.

El resultat de tot això són deu anys de projecció exterior catalana amb un nivell satisfactori de realització dels objectius. En aquests deu anys, l'actuació exterior s'ha anat dotant d'instruments institucionals i de mecanismes de treball, que si d'entrada foren creats perquè se sentia la urgència d'una coordinació i millor

programació, després han servit de plataforma per a llençar noves iniciatives i han contribuït a la consolidació de les existents.

BIBLIOGRAFIA

I. RELACIONS INTERNACIONALS

ARENAL, C. del (1994). *Introducción a las relaciones internacionales*, Madrid, Tecnos (1ª ed.1984).

BULL, H. (1991). *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, Boulder, Westview Press (1ª ed. 1977).

BULL, H. & WATSON, A: (1988). *The Expansion of International Society*, Oxford, Oxford University Press (1ª ed.1984).

COULOUMBIS, T.A. & WOLFE, J.H. (1990). *Introduction to International Relations*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall (1ªed.1978)

GARCÍA SEGURA, C. (1993a). "La evolución del concepto de actor en la Teoría de las Relaciones Internacionales", *Papers*, nº41, pp.13-31.

GOODWIN, G.L. (1974). "The Erosion of External Sovereignty?" a BARBER & SMITH (1974): *The nature of foreign policy. A reader*, Edimburg, Holmes Mc Dougall with the Open University Press, pp.45-57.

HINE, R.C.(1992). "Regionalism and the Integration of the World Economy", *Journal of Common Market Studies*, vol.XXX, nº2, pp.115-123.

HIGUCHI, Y. (1987). "La décision de la centralisation", a *Fédéralisme et Descentralisation* (1987), Fribourg, Éditions Universitaires Fribourg, pp.23-36.

HOCKING, B. & SMITH, M.(1990). *World Politics. An Introduction to International Relations*, New York, Harverster/Whatsheaf.

HOLSTI, K.J. (1988). *International Politics. A Framework for Analysis*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall International (1ª ed.1967).

MANSBACH, R.W. & HOPCKINS, R.F. (1973). *Structure and Process in International Politics*, New York, Harper & Row.

MANSBACH, R.W. & VASQUEZ, J.A. (1981). *In Search of Theory. A New Paradigm for Global Politics*, New York, Columbia University Press.

MANSBACH, R.W., FERGUSON, Y.H. & LAMPERT, D.E. (1976). *The Web of World Politics : non-State Actors in the Global System*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall.

TAYLOR, Ph. (1990). "Regionalism; the though and the dead" a GROM & TAYLOR (1990): *Frameworks for International Cooperation*, Londres, Pinter Publishers.

II. ENTITATS POLÍTIQUES SUBESTATALS I RELACIONS INTERNACIONALS

AAVV (1981). *Comunità Europee e ruolo delle regioni*, Milano, Dott. A. Giuffrè Editore.

AAVV (1983). *Primeras Jornadas sobre el Estatuto de Autonomía*, Oñati, Tom. III.

AAVV (1984). *Les Etats fédéraux dans les relations internationales*, Actes du colloque de Bruxelles (Institut de Sociologie, 26-27 février 1982), Brusel.les, Editions Bruyant/Ed. de l'Université de Bruxelles.

AAVV (1986). *Foreign policy in federal states*, (1986) (nº special), *International Journal*, vol XLI, nº 3, summer, pp. 477-706.

AAVV (1987). *Fédéralisme et Descentralisation. Problèmes constitutionnels de la décentralisation territoriale dans les états fédéraux et centraux*, Fribourg, Editions Universitaires Fribourg.

ALGER, Ch. (1977). "The Impact of Cities on International Systems", *Eukistics*, november, vol. 44 (264), pp. 243-253.

ALGER, Ch. (1988). "Los nexos locales-mundiales: su percepción, análisis y enfoque", *Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 117, set. pp. 339-360.

ALGER, Ch. (1990). "The World Relations of Cities: Closing the Gap Between Social Science Paradigms and Everyday Human Experience", *International Studies Quarterly*, 34, pp. 493-518.

ATKEY, R.G. (1970-71). "The Role of Provinces in International Affaires", *International Journal*, 26, pp. 249-273.

BALTHAZAR, L.; BERNIER, L.; & MACE, G. (1993). *Trente ans de politique extérieure du Québec*, Quebec, CQRI/Les éditions de Septentrion.

BELIVEAU, D. & BILLARDON, J-F. (1984). "La décision d'implication internationale au sein de l'entreprise privée", *Revue Études Internationales*, vol. XV, n° 1, mars, pp. 1-60.

BERNIER, I. (Dr.) (1994). "Les politiques extérieures des États non souverains: convergences et divergences", *Revue Études Internationales*, n°spécial, vol.XXV, n°2, sep.

BLANCH, A. (1989). "La cooperación transfronteriza en Europa: especial referencia al marco pirenaico", *Afers Internacionals*, n°17, pp.37-54

CAMERON, D.M.(ED.) (1981). *Regionalism and Supranationalism. Challenges and Alternatives to the Nation-State in Canada and Europe*, Montreal, The Institute for Research on Public Policy and Policy Studies Institute.

CHEVALLIER, J. (1985). "La question régionale en France: Déplacement des enjeux et processus d'institutionalisation", *Cahiers de recherche sociologique*, vol. 3, n° 1, avril, (monographique: La décentralisation pour quoi faire?), pp. 9-24.

CONDORELLI, L. (1973). "Le regioni a statuto ordinario e la riserva statale in materia di rapporti internazionali", *Politica del Diritto*, n°2, pp.229-230.

DEANNE, J. (1987). "Britains's changing international interests: economic influences on foreign policy priorities", *International Affairs*, vol. 63, 3, summer, pp. 375-393.

DEBLOCK, C. & BRUNELLE, D. (1993). "Une intégration régionale stratégique: le cas nordaméricain", *Revue Études Internationales*, vol.XXIV, n°3, sep.,pp.595-629.

DEHOUSSE, R. (1989). "Fédéralisme, asymétrie et interdépendance: Aux origines de l'action internationale des composantes de l'Etat fédéral", *Revue Études Internationales*, vol XX, n° 2, juin, pp. 283-309.

DELPEREE, F. & LEJEUNE, Y. (1988). *La collaboration de l'Etat, des communautés et des regions dans le domaine de la politique extérieure*, Bruxelles, Bruylant.

DUCHACEK, I, (1990)."Perforated Sovereignties: Towards a Tipology of New Actors in International Relations", a MICHELMANN & SOLDATOS (1990), *Federalism and International Relations*, New York, Clarendon Press-Oxford, pp.1-33.

DUCHACEK, I., LATOUCHE, D. & STEVENSON, G. (1988). *Perforated Sovereignties and International Relations. Transsovereign Contacts of Subnational Governments*. Westport, Greenwood Press.

DUCHACEK, I.(1984). "The International Dimension of Subnational Self-Government", *Publius: The Journal of Federalism*, vol. 14, n°4, Fall, pp.5-31.

DUCHACEK,I. (1986). *The Territorial Dimension of Politics. Within, Among and Across Nations*, Boulder and London, Westview Press.

ELAZAR, D.J. (1981). "States as Politics in the Federal System", *National Civic Review*, vol 70, nº 2, pp. 77-82.

FLEINER-GERSTER, Th. (1987). "Discours inagural de la Conferènce régionale de l'AIDC à Morat, Suisse, 1984", *Fédéralisme et Descentralisation* (1987), pp.17-19.

FRANK, C. (1987). "La prise de décision belge en politique extérieure: cohésion, tension, contrôle et influences", *Res Publica*, vol 29 (1), pp. 61-84.

FRY, E. H. (1990). "The United States of America" a MICHELMAN & SOLDATOS (1990), pp. 276-298.

FRY, E.H. (1988). "Subnational Federal Units in an age of Complex Interdependence: implication for the international system", LLOYD BROWN-JOHN (1988), pp. 75-88.

GARCÍA SEGURA, C. (1993c). "L'activitat exterior del Quebec: tomb econòmic i consolidació", *Autonomies*, nº16, juliol, pp.113-138.

GOSSELIN, G. & MACE, G.(1994). "Assymétrie et relations internationales: les provinces canadiennes, l'Europe et l'Amérique latine, *Revue Études Internationales*, nº especial, vol. XXV, nº 3, pp.523-551.

GOUREVITCH, P.A. (1979). "The Reemergence of 'Peripheral Nationalism': Some Comparative Speculation on the Spatial Distribution of Political Leadership and Economic Growth", *Comparative Studies in Society and History*, vol.21, nº 3, july, pp. 303-322.

HIGUCHI, Y. (1987). "La décision de la centralisation", *Fédéralisme et Descentralisation*, (1987), pp. 23-36.

HOCKING, B. (1994). "Les intérêts internationaux des gouvernements regionaux: desuétudes de l'interne et de l'externe?", *Revue Études Internationales*, n° especial, vol.XXV, n°3, septembre 1994, pp.409-420.

HOCKING, B. (1986). "Regional governments and international affairs: foreign policy problem or deviant behaviour?", *International Journal*, vol. XLI, n°3, summer, pp.477-506.

JOHANNSON, P.R. (1978). "Provincial international activities", *International Journal*, vol. 33, n°2 (spring), pp. 357-378.

KEOHANE, R.O. & NYE, J.S. (1973). *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Harvard University Press, (1ª ed. 1971).

KEOHANE, R.O. & NYE, J.S. (1977). *Power and Interdependence*, Boston, Little, Brown and Company.

KEOHANE, R.O. (Ed.) (1986). *Neorealism and its Critics*, New York, Columbia University Press.

KINCAID, J. (1990). "Constituent Diplomacy in Federal Polities and the Nation-State as Foreign-policy Actors", a MICHELMANN & SOLDATOS (1990), pp. 54-75.

KLINE, J.M. (1983). *State Government Influence in U.S. International Economic Policy*, Lexington, Lexington Books.

KLINE, J.M. (1986). "A new federalism for United States foreign policy", *International Journal*, 41 (3), summer, pp. 507-538.

LEJEUNE, Y. (1990). "Belgium", a MICHELMANN & SOLDATOS (1990), pp.142-175.

LEVY, T.A. (1976). "Provincial International Status Revisited", *Dalhousie Law Journal*, n° 3, pp. 70-103.

LLOYD BROWN-JOHN, C.(Ed.) (1988). Centralizing and Decentralizing Trends in Federal Systems, Lanham, University Press of America.

MARZO, L. di (1978). "The Legal Status od Agreements Conclude by Component Units of Federal States with Foreing Entities", *Canadian Yearbook of International Law*, n° 16, pp. 197-229.

MARZO, L. di (1980). *Component Units of Federal States and International Agreements*, Alphen aan den Rijn (Pays-Bas), Sitjthoff and Noordhoff, 1980.

MENY, Y. (1985). "La dynamique politique de la régionalisation", *Cahiers de recherche sociologique*, vol. 13 (1), avril, pp. 25-54.

MICHELMANN, H.J. (1986). "Federalism and international relations in Canada and the Federal Republic of Germany", *International Journal*, vol XLI, n°3, summer, pp. 539-571.

MICHELMANN, H.J. & SOLDATOS, P. (1990). *Federalism and International Relations*, Oxford, Clarendon Press.

MORIN, C. (1987). *L'art de l'impossible. La diplomatie québécoise depuis 1930*, Montreal, Le Devoir- Quebéc/Amérique.

MORVIDUCCI, C. (1981). "Le attività di rilievo internazionale delle regioni e l'interpretazione governativa dell'art.4, d.p.r. 616", a AAVV (1981), pp.107-131.

NETLL, J.P. (1971). "The State as a conceptual variable", in HANRIEDER, W.F: *Comparative Foreign Policy.*

Theoretical Essays, New Tork, McKay Company Inc, 402 pp, pp. 51-89.

NYE, J.S.Jr. (1988). "Neorealism and Neoliberalism", *World Politics*, 25 (2), january, pp. 235-251

ORBAN, E. (1984). *La dynamique de la centralisation dans l'État fédéral: un processus irréversible?*, Montreal, Québec-/Amérique.

PAINCHAUD, P. (1974). "Fédéralisme et théories de la politique étrangère", *Revue Études Internationales*, 5 (1), març, pp. 25-44.

PAINCHAUD, P. (1977) *Le Canada et le Québec sur la scène internationale*, Quebec, CQRI-Presses de l'UQ.

PELINKA, A (1990). "Austria", a MICHELMANN & SOLDATOS (1990), pp.124-175.

PHILLIPS, P.D. & WALLERSTEIN, I. (1985). "National and World identities and the interstate system", *Millenium*, 14 (2), summer, pp. 159-171.

PRICE, Th.J. (1981). "State development agencies as international actors and the decentralization of United States foreign policy economy", *Publius*, 11, winter, pp. 37-48.

RAVENHILL, J. (1990). "Australia", a MICHELMANN & SOLDATOS (1990), pp. 77- 123.

SALERNO, F. (1982). "La participazione regionale al potere estero nell'evoluzione cosntituzionale", *Rivista di Diritto Internazionale*, n°3, pp.505-554.

SOLDATOS, P. (1990). "An Explanatory Framework for the Study of Federated Stated as Foreign-policy Actors" a MICHELMANN & SOLDATOS (1990), pp. 34-53.

SOLDATOS.P. (1989). "Les relations internationales du Québec: la marque du déterminisme économique", a MONIERE (1989), *L'année politique au Québec*, Montreal, Le Devoir-Québec/Amérique, pp.109-123.

SOLOZABAL ECHEVARRIA, J.J. (1979). "Nacionalismo y federalismo en sociedades con divisiones étnicas: los casos de España y Suiza", *Revista de Estudios Políticos*, n°10, julio-agosto, pp.87-130.

STROZZI, G. (1983). *Regioni e adattamento dell'ordinamento interno al diritto internazionale*, Milano, Dott.A.Giuffrè Editore.

WATTS, R.L. (1981). "Federalism, Regionalism, and Political Integration", CAMERON (1981), pp. 3-19.

III. L'ACTIVITAT INTERNACIONAL DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES

AAVV (1986). *L'aplicació del dret de la Comunitat Europea pels organismes subestatals*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics.

AAVV (1988). *Comentaris sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics, vol. III.

AAVV (1990). *Relaciones internacionales y Comunidades Autónomas*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics.

AAVV (1992). *Seminari sobre integració europea i participació regional: les regions després de Maastricht*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics.

ALBERTÍ, E. (1995). "El modelo español de participación de las Comunidades Autónomas en los asuntos europeos", a AJA, E. (Dr.), *Informe Comunidades Autónomas 1994*, Barcelona, Instituto de Derecho Público, pp.591-599.

ARMERO, J.Mª (1983). *Autonomías y política exterior*, Madrid, Instituto de cuestiones internacionales.

BAÑO LEON, J.Mª. (1989). "La ejecución autonómica del derecho comunitario ante el Tribunal Constitucional", *Revista Española de Derecho Administrativo*, nº62, pp.259-268.

BORRÁS, A. (1988). "Intervenció en els tractats i convenis internacionals", pp. 35-47 i "Relacions amb la CEE", pp. 49-63, a AAVV (1988a).

BORRÁS, A. (1990). "Proyección exterior de las Comunidades Autónomas", a AAVV (1990a), pp.25-38.

BORRÁS, A. (1991). "Espanya com a membre de la Comunitat Europea i els seus efectes sobre les comunitats autònomes", *Autonomies*, nº13, pp.45-57.

CASANOVAS, O. (1989). "Las competencias de las Comunidades Autónomas en la aplicación del derecho comunitario europeo", *Revista de insitituciones europeas*, nº3, pp.767-787.

CASANOVAS, O. (1991). "La proyección autonómica en la Comunidad Europea" a *Comunidades Autónomas y Comunidad Europea*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, pp.139-158.

CASANOVAS, O. (1994). "El caso español" a *La acción exterior y comunitaria de los Länder, regiones, cantones y comunidades autónomas*, vol.I, Vitoria, IVAP, pp.45-64.

CHOZA, J. (1983). "Cambio sociocultural y acción política en el problema de los regionalismos", *Revista de Estudios Políticos*, nº33, juny, pp.147-167.

CLOTET i MIRÓ, Mª A. (1991). *La cooperació internacional dels municipis en el marc del Consell d'Europa: l'obra de la Conferència permanent de poders locals i regionals d'Europa*, Barcelona, Generalitat/Dept. de Governació, Dir. Gral. d'Adm. local, Ajuntament de Manresa.

COMISIÓN DE LAS CC.EE. (1991). *Las regiones en la década de los noventa*, Bruselas/Luxemburgo, Dirección General de Políticas Regionales.

DALMAU, C. de (1993). "La representació i defensa dels interessos regionals prop de les institucions comunitàries" a

Seminari sobre integració europea i participació regional: les regions després de Maastricht, Barcelona, IEA, pp.15-38.

DIAZ PARDO, C. (1993). *La conflictivitat competencial. L'aplicació del dret comunitari a Espanya*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics.

ESTEVE, J. (1987). "La colaboración entre el Estado y los entes autonómicos territoriales en la Comunidad Europea", *Autonomies*, nº7, setembre, pp.186-188.

FERNÁNDEZ DE CASADEVANTE, C. (1983). "La Comunidad Autónoma del País Vasco y el Derecho Internacional" a AAVV (1983).

FERNÁNDEZ DE CASADEVANTE, C. (1985). *La frontera hispano-francesa y las relaciones de vecindad (con especial referencia al sector fronterizo del País Vasco)*, Bilbao, Ed. Universidad del País Vasco.

FERNÁNDEZ DE CASADEVANTE, C. (1990). *La cooperación transfronteriza en el Pirineo: su gestión por las Comunidades Autónomas*, Oñati, Instituto Vasco de Admistración Pública.

FERNÁNDEZ DE MUNIAIN LETAMENDIA (1992). *Régimen de distribución de competencias entre el Estado y las Comunidades Autónomas. Relaciones Internacionales*, Madrid, Ministerios para las Administraciones Públicas, Col. Informes y Documentos,

GARCÍA FERRANDO, M. (1982). *Regionalismo y Autonomía en España, 1976/1979*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

GARCÍA SEGURA, C. (1993b). *La presència de les entitats polítiques subestatals a les relacions internacionals. Balanç d'una dècada de projecció exterior de Catalunya*. Barcelona. Treball parcialment inèdit, 270pp.

GARCÍA SEGURA, C. (1995). "La dimensión mediterránea de la proyección exterior de Cataluña: el Arco Latino", *Papers*, nº 46, pp.41-54.

GARZÓN, G., ALBIOL, G., PIÑOL, J.L., VILÀ, B. (1986). "L'execució del dret comunitari europeu a Espanya i les competències de les Comunitats Autònomes" a AAVV (1986), pp.191-250.

GONZÁLEZ CAMPOS, J. (1990). "La participación de las CCAA en la celebración y ejecución de los tratados internacionales" a AAVV (1990a), pp.39-57.

GRANELL, F. (1986). *Cataluña, sus relaciones transnacionales y la CEE*, Barcelona, Vicens Vives.

GUTIÉRREZ ESPADA (1994). "La búsqueda por las Comunidades Autónomas de su 'presencia' directa en y ante las Comunidades Europeas", a *Gaceta Jurídica de la C.E.*,D-2, octubre 94, pp.169-228.

JÁUREGUI, G. (1985). "Estatuto de Autonomía del País Vasco y relaciones internacionales", *Revista de Estudios Políticos*, nº 46-47, pp.455-474.

JÁUREGUI, G. (1986). *Las Comunidades Autónomas y las relaciones internacionales*, Oñáti, IVAP.

JOUVENEL, H. de i ROQUE, MªA. (Drs.) (1993). *Catalunya a l'horitzó 2000. Prospectiva mediterrània*, Barcelona, Institut d'Estudis Mediterranis.

LATORRE, A. (1990). "El contenido de la competencia reservada al Estado por el artículo 149.1.3. de la C.E. y el alcance de la garantía de cumplimiento de los tratados internacionales reservada a las Cortes o al Gobierno del Estado por el artículo 93 de la C.E.", a AAVV (1990), pp.7-22.

LLIMONA, J. (1992). "La cooperació interregional: balanç i perspectives" a AAVV (1992), pp.47-75,

MANGAS, A. (1987). *Derecho comunitario europeo y derecho español*, Madrid, Tecnos.

MANGAS, A. (1990). "La aplicación del Derecho comunitario por las Comunidades Autónomas", a AAVV (1990), pp.61-76.

MARZAL, A. (1989). "Catalunya i el món internacional: qüestions prèvies", *La Nació*, maig, pp.45-46.

MIRÓ i ARDEVOL, J. (1989). "El paper internacional de Catalunya", *La Nació*, maig, pp.35-40.

MORATA, F. (1987). *Autonomia regional i integració europea*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics.

MUÑOZ MACHADO, S. (1982). *Derecho Público de las Comunidades Autónomas*, Madrid, Civitas.

Paraules del President de la Generalitat (anual des de 1981). Barcelona, Departament de la Presidència.

PAREJO, L. (1994). "La participación de las Comunidades Autónomas en el proceso de decisiones de la Unión Europea", a *La acción exterior y comunitaria de los Länder, regiones, cantones y comunidades autónomas*, vol.I, Vitoria, IVAP, pp.65-105.

PARÉS i MAICAS, M. & TREMBLAY, G. (Eds.) (1988). *Catalunya, Quebec. Dues nacions, dos models culturals*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.

PARÉS i MAICAS, M. & TREMBLAY, G. (Eds.) (1990). *Catalunya, Quebec. Autonomia i mundialització*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.

PASTOR, M. (1992). *La conflictivitat competencial. L'abast territorial de les competències autonòmiques*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics.

PAU i VALL, F. (1987). "A l'entorn de l'agermanament entre Califòrnia i Catalunya", *Autonomies*, nº6, maig, pp.197-207.

PELÁEZ MORÓN, J.M. (1985). "La participación de las Comunidades Autónomas en la celebración y ejecución de los tratados internacionales", a *Revista de Derecho Público*, nº98, pp.69-100.

PÉREZ GONZÁLEZ, M. (1986). "La acción exterior del estado y las Autonomías: desarrollos en la práctica estatutaria", a *Cursos de Derecho internacional de Vitoria-Gasteiz*, Bilbao, Servicio editorial de la UPV, pp.257-362.

PÉREZ GONZÁLEZ; M. (1985). "Comunidades autónomas y relaciones internacionales: reflexiones sobre el caso gallego", a *Revista de Estudios Internacionales*, vol.6, nº3, juliol-setembre, pp.655-663.

PÉREZ GONZÁLEZ, M. y PUEYO LOSA, J. (1982). "Las Comunidades Autónomas ante el Orden Internacional" a *Constitución, Comunidades Autónomas y Derecho Internacional*, Santiago, AEPDI/Xunta de Galicia, (1982), pp.13-88.

PÉREZ TREMPS, P. (1991). "Comunitats autònomes i activitat exterior en la jurisprudència del TC", *Autonomies*, nº13, desembre, pp.7-29.

PETSCHEN, S. (1992). *La Europa de las regiones*, Barcelona, Institut d'Estudis Autonòmics.

PETSCHEN, S. (1991). "La región como ámbito de identificación con el grupo básico y su exigencia de proyección internacional", *Afers Internacionals*, nº22, pp.81-91.

PIÑOL i RULL, J.LL. (1988). "Les possibilitats d'acció exterior de Catalunya en el marc de la Constitució Espanyola", a PARES & TREMBLAY (1988), pp.181-191.

PIÑOL, J.Ll., PI, M. i CIENFUEGOS, M. (1991). *El principi de subsidiarietat i la seva aplicació a les entitats subestatals: conseqüències en el desenvolupament de les Comunitats Europees*, Barcelona, IEA, Quaderns de treball, nº33.

PUEYO LOSA; J. (1989). "Sobre el principio y los mecanismos de colaboración entre el Gobierno central y las Comunidades Autónomas en asuntos relacionados con las Comunidades Europeas", a *Revista de Instituciones Europeas*, vol.16, nº1, enero-abril, pp.29-78.

RAMÍREZ, M. (Ed.)(1989). *Estudios sobre la Costitución Española de 1978*, Zaragoza, Libros Pórtico.

REMIRO BROTONS, A. (1979). "La actividad exterior del estado y las Comunidades Autónomas", a RAMIREZ, M. (1979), pp.353-377.

REMIRO BROTONS, A. (1984). *La acción exterior del Estado*, Madrid, Tecnos, (en especial el cap. 10, "Las Comunidades Autónomas y la acción exterior del Estado", pp.233-262).

RIBÓ, R. (1996). "Les competències europees dels organismes subestatals o regions", *Autonomies*, nº4, juny, pp.83-93.

RIQUELME, R.M. (1985). "Las Comunidades Autónomas en la negociación de los tratados internacionales", *Sistema*, nº66, mayo, pp.77-104.

RIQUER, B. de (1988). "Reflexions sobre el catalanisme i Catalunya", a AAVV (1988b), pp.29-34.

RIQUER, B. de (1990). "El nacionalisme català (1960-1986)" a AAVV (1990b), pp.13-43.

SOLIS, T. (1985). "El poder exterior y las Comunidades Autónomas", *Documentación Administrativa*, nº205, pp.91-118.

SORIANO, J.E. (1989). "La participació de les comunitats autònomes en l'exercici del poder exterior i l'execució autonòmica de la legislació comunitària", a *Autonomies*, nº10, juliol, pp.73-88.

SORIANO, J.E. (1991). "CCAA y Comunidad Europea: primeros pasos en la dirección correcta", *Revista Española de Derecho Administrativo*, nº69, pp.17-31.

TORNOS i MAS, J. (1991). "Alguns problemes competencials en l'execució interna de directives comunitàries", *Autonomies*, nº13, desembre, pp.31.43.

TUDELA, X. (anuari, des de 1990). *Presència catalana en el món*, Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya/Fundació Bofill.

VALLVÉ, J. (1989). "La projecció de Catalunya al món", *La Nació*, maig, pp.41-44.

VENTURA, J. (1989). "L'oportunitat de Catalunya en el segle XXI", *La Nació*, maig, pp.46-48.

VILÀ, B. (1995). "El Comité de las Regiones", a AJA, E. (Dr.), *Informe Comunidades Autónomas 1994*, Barcelona, Instituto de Derecho Público, pp. 499-512.

ANNEXOS

Viatges del president de la Generalitat de Catalunya
(1981 - juliol 1995)

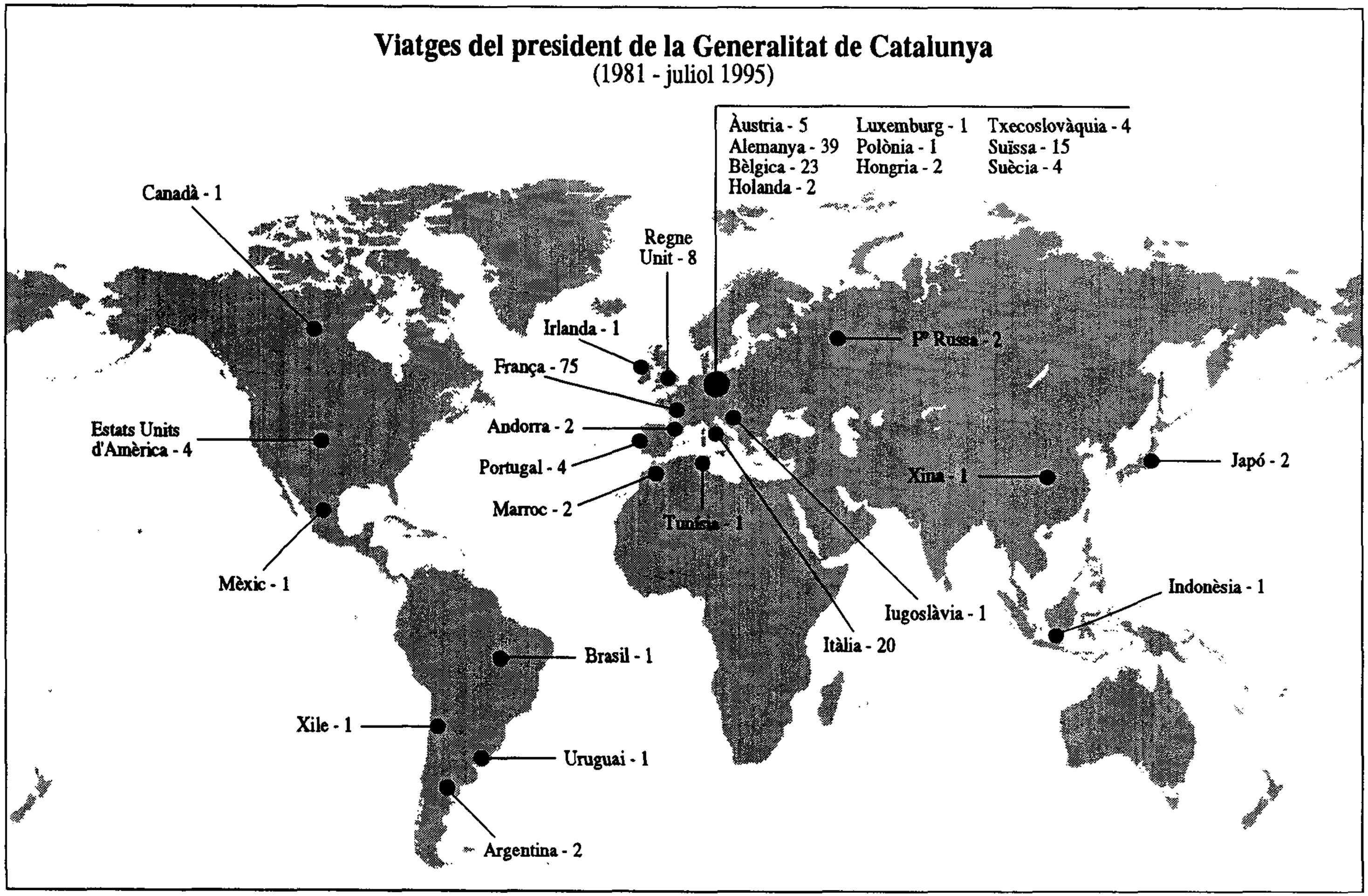

Nombre de viatges del President per any (juliol 1995)

Any	Viatges
1981	2
1982	0
1983	3
1984	3
1985	9
1986	12
1987	17
1988	24
1989	23
1990	22
1991	25
1992	23
1993	23
1994	28
1995(*)	12
Total	226

(*) fins al 7 de juliol

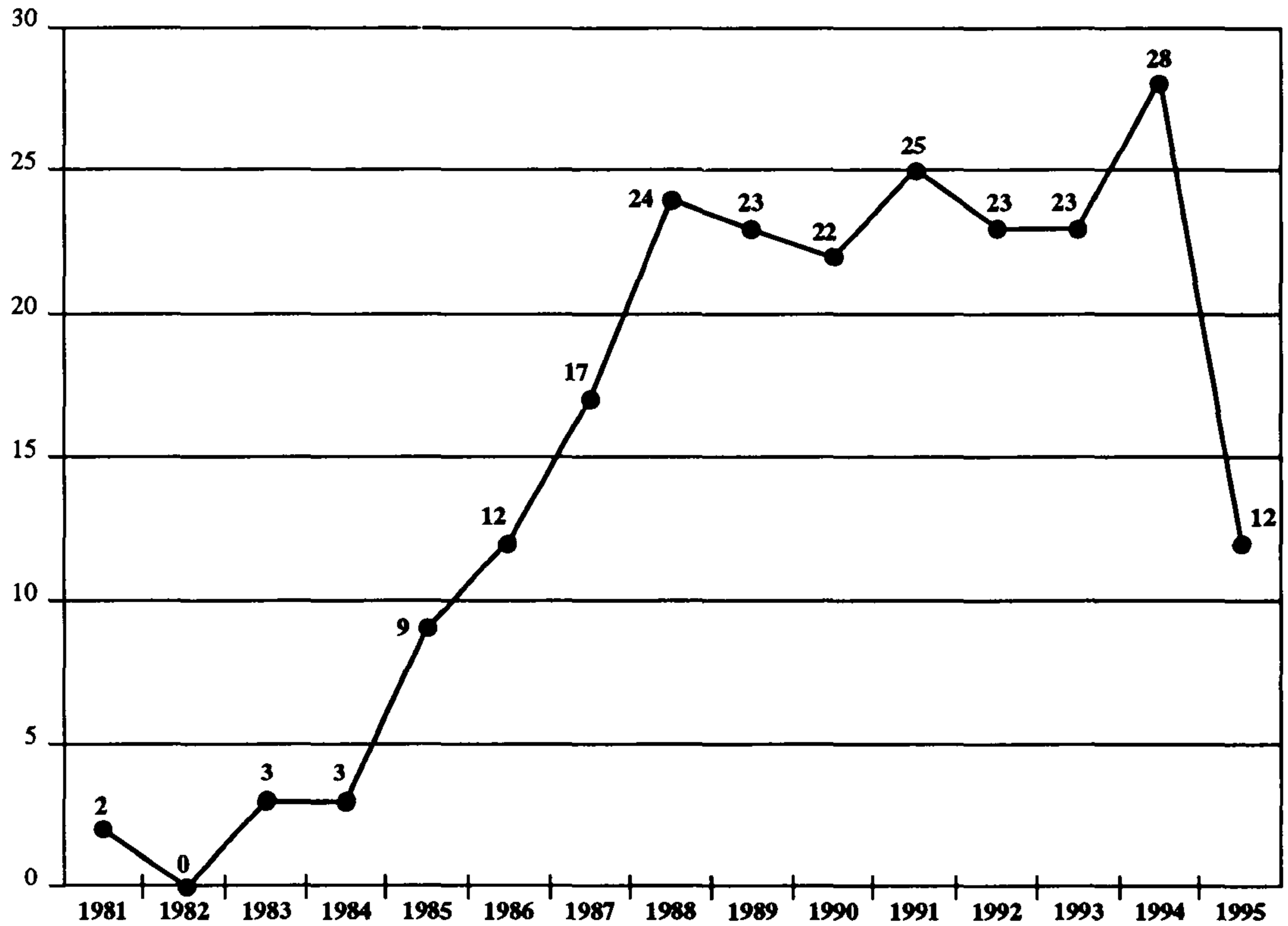

Països de destí dels viatges del President per àrees geogràfiques
(juliol 1995)

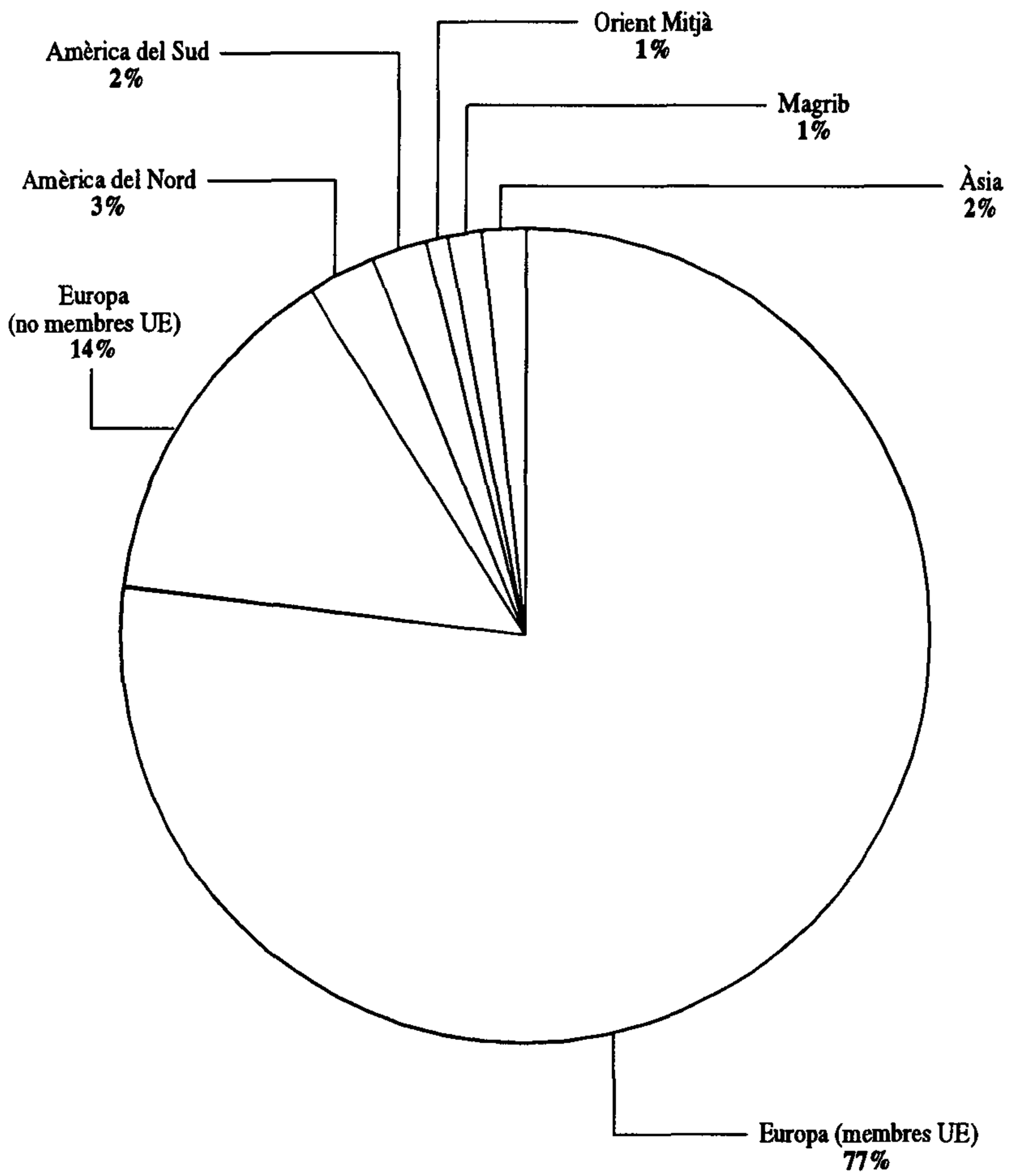

11. «EL SISTEMA ELECTORAL. UNA PROPOSTA PER AL PARLAMENT DE CATALUNYA»
Agustí Bosch
Juny 1995.

12. «L'ACTIVITAT EXTERIOR DE LES REGIONS: UNA DÈCADA DE PROJECCIÓ EXTERIOR DE CATALUNYA»
Caterina García i Segura
Desembre 1995.